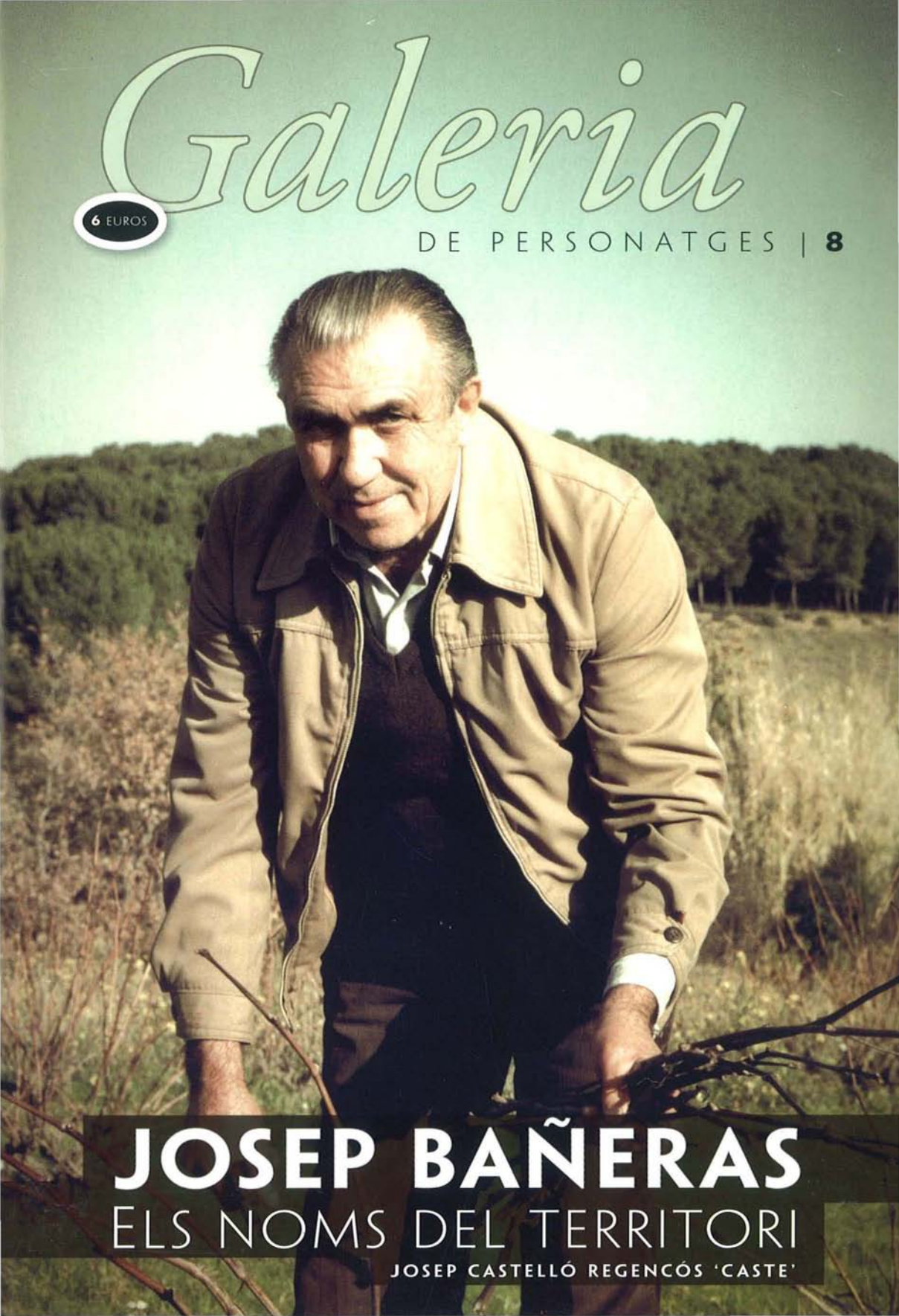

Galeria

6 EUROS

DE PERSONATGES | 8

JOSEP BAÑERAS
ELS NOMS DEL TERRITORI

JOSEP CASTELLÓ REGENCÓS 'CASTE'

JOSEP BAÑERAS. ELS NOMS DEL TERRITORI

CRÈDITS

© d'aquesta edició: *Revista de Palafrugell*,

Ajuntament de Palafrugell

© del text: **Josep Castelló Regencós**

© de les fotografies: **els seus autors**

Fotografia de portada: **Josep Castelló Regencós**

Coordinació: **Ajuntament de Palafrugell.**

Unitat de Publicacions, Revista de Palafrugell

Correcció: **Paulí Martí**

Disseny i muntatge: **Josep Maria Farrarons**

Filmació i impressió: **Impremta Palafrugell**

Dipòsit legal: **GI-654-2012**

Abril de 2012

JOSEP BAÑERAS. ELS NOMS DEL TERRITORI

COL·LECCIÓ: GALERIA DE PERSONATGES. NÚMERO 8

JOSEP CASTELLÓ REGENCÓS 'CASTE'

JOSEP CASTELLÓ REGENCÓS, 'Caste' (Palafrugell, 1965). És un gran enamorat de la geografia i la toponímia del litoral gironí. Ha col·laborat amb diferents articles a la *Revista de Palafrugell*, al *Nou Palafrugell*, a *Es Còdol* i al *Diari de Girona*. És autor del web *Costa Brava singular*, dels llibres *El perfil de la costa. Palafrugell, Mont-ras i les illes Formigues* (2003), *Costa Brava autèntica* (2009) i coautor amb Jordi Plana i el mateix Josep Bañeras del mapa *La costa de l'Empordanet*.

SUMARI

01. JOSEP BAÑERAS. UN APASSIONAT DEL TERRITORI	07
02. LA TOPONIMIA	10
2.1. MÈTODE DE TREBALL. TREBALL DE CAMP I "ANAR A FERRER"	12
2.2. ALGUNES APORTACIONS	13
2.3. UN PROBLEMA ANOMENAT "HIPERCORRECCIÓ"	14
03. L'ATERNAMENAMENT DEL TERME MUNICIPAL. HO MARQUEN LES PEDRES	16
04. ELS PARATGES	22
4.1. DIFERÈNCIA ENTRE BARRIS I VEINATS	26
4.2. UNA FEINA PENDENT	26
05. LES FONTS	27
06. LES PARAULES PALAFRUGELLENQUES QUE N'IRENE ROCAS APORTÀ AL DICCIONARI ALCOVER MOLL	30
6.1. LA PARLA DE LLOFRIU (ARTICLE)	32
07. ELS CARRERS I LES PLACES	35
08. CONTES, ARTICLES I MAPES	44
8.1. 'EN MET BALADRER' (CONTE)	47
09. AGRAIMENTS	54

01. JOSEP BAÑERAS. UN APASSIONAT DEL TERRITORI

El passat 2011, es col·locà una placa en memòria de Josep Bañeras a la plaça que fa cantó entre els carrers de Begur i Esclanyà. D'aquesta manera, l'Ajuntament retia homenatge a una persona que va col·laborar desinteressadament per al poble a través dels grans coneixements que posseïa sobre el nostre territori, especialment en qüestió de topònims.

Josep Bañeras Parramon va néixer a Palafrugell el dia 3 de juny de 1924 al carrer del Bruguero. Fill de Ramon Bañeras Romaguera, natural de Llofriu i de Carme Parramon Vall-Llovera, originària de Sant Sadurní. De petit cursà els estudis a l'escola del Sr. Àngel López.

El 26 de febrer de 1945 s'embarcà al vaixell Ciudad de Palma per anar a complir servei militar a l'Àfrica (recordem que fins l'any 1956, Espanya tenia part del nord de l'actual Marroc com a protectorat), concretament al campament de R'gaia, on hi romangué ben bé quasi tres anys fins que es llicencià el dia 11 de setembre de 1947.

Durant aquest llarg període, només va venir de permís l'octubre de 1945 i per la Festa Major de Palafrugell de l'any següent. Tal com deia –amb sentit de l'humor– en una carta enviada molts anys després a la seva neboda: “A l'últim em vaig cansar d'aquell tràfec i vaig decidir de no venir més. I això que el viatge només em costava 85 pessetes cada cop!”.

Durant l'etapa militar en aquest petit destacament situat a 45 km. de Tetuan, gràcies a un capità de la bateria que sabia de la seva afició pels mapes, fou destinat un temps al *Cuartel General del Estado Mayor del Ejército de Marruecos* per ocupar la plaça d'un xicot delineant, el qual acabaven de llicenciar. Allà, es féu un fart de retolar mapes i de repassar topònims, per a ell fins llavors desconeguts.

En una altre escrit que evoca el llarg periple militar, es veu com aflorava ja aquesta vocació pels noms, sense passar per alt cap detall etimològic: “R’Gaia es troba a pocs metres d’un ‘riu’ –només quan plou– que els àrabs anomenen UAD EL KEBIR. UAD, en àrab vol dir ‘riu’, i KEBIR vol dir ‘gran’. Això no et diu res; però si et dic que els espanyols en diuen GUADALQUIVIR d’un riu del seus territoris, això ja et diu altres coses...”.

I el mateix repetirà en posteriors relats sobre el Marroc, encara que només sigui per recordar detalls meteorològics: “Entre les coses que allà vaig veure, hi ha que quan bufava el vent de garbí (el nom garbí és d’origen àrab) entrava per sota de les portes una sorra molt fina; com un polsim. Aquesta venia d’una regió del S.O. que se’n diu AL GARBIA: a Portugal, hi ha una regió al sud que es diu ALGARVE”.

Ja de tornada a la vila del Peix Fregit, continuà fent de pagès a la casa pairal del Bruguerol, on conreaven l’hort i tenien bestiar (cavalls, vaques...) i es feien el vi per vendre. A més tenia una altra vinya amb barraca al paratge

de Ros. Aquesta experiència adquirida al camp i a la vinya, tal vegada també l'ajudà a apreciar el valor de la terra (veure'm més endavant diverses llistes que copiava sobre botànica) i també l'ajudà a cultivar moltes amistats entre el gremi de la pagesia, cosa que li facilitaria després el coneixement de qui eren cadascun dels propietaris dels camps i les hortes. De fet, segons ens conta l'amic i antic regidor de l'Ajuntament de Palafrugell, Jaume Guasch, entre els anys 1979 al 1987, en Josep, en qualitat de coneixedor del territori, fou sempre convidat a les reunions que periòdicament celebrava l'anomenada Junta Pericial, composta per diferents pagesos i hortolans de la nostra vila, per tal de tenir un intercanvi d'impressions sobre la problemàtica del seu sector.

Després d'una breu estada a l'empresa Pibernat, a finals de la dècada dels 60 se'n va anar a treballar a l'empresa de construcció de Lluís Figueras, on hi romangué tres o quatre anys. En aquella mateixa època, concretament el 17 de març de 1969, fou quan es casà amb Trinidad Porcel Requena, deixant la casa familiar del Bruguerol pel nou domicili al carrer de Barris i Buixó. Poc temps després, emprengué una nova etapa a la fàbrica Armstrong, inicialment a la part ubicada a les antigues instal·lacions de can Pelayo, i més tard, fins que es va retirar, a la secció especialitzada en paper per a parets, situada on actualment hi ha la Fundació Vila Casas. Adjudiquem aquest pas pel món surer, a què durant la dècada dels vuitanta exercís com a col·laborador del llavors anomenat Patronat del Museu Municipal/Museu del Suro, que dirigí inicialment el Sr. Joan Badia-Homs.

Ja a la seva etapa de jubilat, amb més temps de lleure, fou quan realitzà la major part d'aquestes contribucions desinteressades en favor del patrimoni cultural de Palafrugell. Josep Bañeras morí a Palamós el dia 1 de maig de 2010.

De caràcter reservat i poc amant d'acudir a actes públics, podia aparentar un semblant seriós, però els qui el vam tractar constatarem el seu bon sentit de l'humor. A través d'un dels seus manuscrits enviat a l'arxivera Conxa Saurí (ja veureu que incidim molt a mostrar aquelles quartilles de cal·ligrafia pulcra que solia donar habitualment als familiars i amics), comentava la seva procedència llofriuenca, dient això: "I ara, et vull parlar de Roma, aquell petit barri que hi ha al sud del poble de Llofriu. Lloc que per a mi té els seus enigmes. El meu pare n'era fill. O sigui, que jo puc dir humorísticament que sóc fill del papa de Roma! Com que el segon cognom del meu pare era Romaguera, m'ha passat per la barretina pensar que fos l'origen del nom del barri. El nom complet del meu pare era Ramon Bañeras Romaguera i es veu que en aquell barri hi havia varies famílies amb aquest cognom. I potser per abreujar-lo la gent els anomenava 'els Roma'. I així aquest nom ha passat a ser topònim del barri com ha passat en d'altres casos. En un mas que hi ha molt a prop, hi vivia Irene Rocas Romaguera. És molt probable doncs que la mare de na Irene i la del meu pare fossin germanes. Jo no les he conegudes. Així na Irene i jo, érem nebots?".

En un altra quartilla que es conserva, Bañeras ironitza amb l'edat: "Les persones grans han acumulat tants coneixements durant la seva vida, que quasi semblen una enciclopèdia. Però, la llàstima és que algunes vegades, han perdut algun full. No recordo l'autor d'aquesta dita. Ja ho veus, doncs, com és veritat el que diu". J.B.P.

01. JOSEP BAÑERAS AL CENTRE DE LA FOTOGRAFIA, ENVOLTAT DE COMPANYYS A L'ESCOLA DEL SR. ÀNGEL LÓPEZ. ARXIU MUNICIPAL DE PALAFRUGELL (AMP). CEDIDA PER JOAN MASSONI LLOVERAS. **02.** JOSEP BAÑERAS (A LA DRETA) EN EL CASAMENT DE LA SEVA NEBODA M. CARMÉ (1966). COL·LECCIÓ M. CARMÉ BAÑERAS.

02. LA TOPONÍMIA

Per definició, la toponímia forma part de l'onomàstica i és la ciència que estudia els noms de lloc (o sigui: els topònims). També esmenta el conjunt o llistat de noms de lloc d'una regió o d'una llengua.

A Catalunya, des de l'any 2001, existeix la Comissió de Toponímia que és l'òrgan d'assessorament, consulta i proposta en matèria de fixació oficial dels topònims del país. Es regula pel Decret 78/1991, de 8 d'abril, sobre l'ús de la toponímia; modificat pel Decret 59/2001, de 23 de gener.

Dins del preàmbul de l'article 9 s'exposen els valors principals d'aquesta matèria: "Els noms que designen els llocs d'un territori tenen una funció alhora tècnica i cultural. Tècnica perquè els referencien geogràficament, i cultural perquè vehiculen informació sobre la cultura, la llengua o els costums d'aquells que els van anomenar. En aquest sentit, la toponímia catalana és un patrimoni col·lectiu que cal salvaguardar com a part del patrimoni lingüístic i cultural de Catalunya...".

Comprovat, doncs, que la utilitat principal d'aquests mots és la de situar-nos geogràficament en un mapa –de fet, quantes vegades no ens hem vist salvats en veure un rètol d'entrada d'un poble o d'un carrer que cercàvem feia llarga estona!...–, ens aventuràrem a dir que, tal vegada, la faceta més apassionant que satisfà la curiositat de la gent és la de saber el motiu pel qual han estat batejats d'aquella manera.

Al nostre protagonista, Josep Bañeras, li apassionava escodrinyar i investigar la seva procedència. Aquest al·licient coincidia plenament amb el que el prestigiós catedràtic de filologia catalana, Joan Veny, afirmava dins del llibre *Seminari de metodologia i normalització lingüística*: "L'objectiu prioritari de la toponímia és etimològic (Vandellós deriva de vall de llors 'vall de llores'; llat. VALLE DE LAUROS) o, en tot cas, motivacional (la 'Geganta morta' és una metàfora que ha comparat aquesta serra pallaresa

amb una geganta estirada). Això vol dir que hi ha topònims transparents, que parlant s'interpreta a la llum el sistema sincrònic que utilitza (el Boixar és un lloc on hi creixen els boixos; el Pedraforca, pels dos cims, com les pues d'una forca, que coronen la muntanya), i altres d'opacs semànticament, com Albaida. El problema d'aquests darrers topònims, els opacs, és que només comptem amb el significat, a diferència dels noms comuns, mà, per ex. Del qual tenim el significat (mà) i el significat (part terminal del braç). Els aclariments etimològics corresponents permeten destriar els elements llatins, germànics, aràbigs, castellans, que constitueixen una contribució important a la història de la nostra llengua.

Per cultivar la toponímia, des d'una perspectiva diacrònica, és bo tenir coneixements actius o passius, de llengües com el llatí, especialment el llatí vulgar, l'àrab, les llengües germàniques antigues, la llengua medieval pròpia [...], els dialectes i les llengües veïnes...”.

Finalment, cal assenyalar que els noms de lloc ajuden a conservar els orígens. Ja sabeu aquella dita que fa “qui perd els orígens perd la identitat”, i de retop, encara brinden pistes als estudiosos d'altres disciplines, aportant tot un seguit d'informació addicional molt interessant. Si ho exemplifiquem amb casos ben propers, trobem que a través del topònim es Caganer d'es Duc, a un ornitòleg li pot interessar que en un moment concret de la història, al litoral begurenc, es notés la presència d'un d'aquests mussols de talla considerable; o bé que, gràcies al puig de Cucala, a Mont-ras, es tingui encara present un altre ocell de la família dels còrvids, que en castellà s'anomena *cornejo*.

El mateix passa amb d'altres espècies animals, com el desaparegut llop al puig de Cantallops, que limita els termes de Begur i Palafrugell. Si parlem de botànica, intuïm que el barri palafrugellenc de la Roella esmenta en pronunciació dialectal un passat amb

03. JOSEP BANERAS
AMB EL SEU NEBOT
JORDI. AL ZOOLOGIC DE
BARCELONA. COL·LECCIÓ
M. CARMÉ BANERAS.

abundància de la flor rosella; o que el barri de la Sauleda indica l'existència d'un antic bosc de saules o salzes que s'estenia fins a Mont-ras, perquè el municipi veí també té oficial el seu paratge de la Sauleda, limítrof amb el nostre. I així podríem anar seguint...

2.1. MÈTODE DE TREBALL. TREBALL DE CAMP I "ANAR A FERRER"

Partint de la base que hi ha qui divideix aquesta ciència en dues branques: la macrotoponímia o toponímia major, dedicada a l'estudi dels noms de continents, països, regions, grans ciutats, etc., i l'anomenada microtoponímia o toponímia menor, que fa referència a les fonts, rieres, turons, etc., entenem doncs, que fou aquesta darrera disciplina la que treballà Josep Bañeras.

En ser nat i resident a Palafrugell, més que efectuar les típiques entrevistes oficioses entre la gent més gran i propera a l'indret en qüestió, solia mantenir converses espontànies amb amics i coneguts, i després ja n'extreia la informació necessària.

Com que la majoria dels mots recopilats foren apadrinats al seu temps per gent de parla planera (pescadors i mariners quan es tractava de la costa, i pagesos i bosquetans en cas del camp o la muntanya), quasi sempre presentaven un clar origen "transparent" que l'experiència d'en Josep copsava a les primeres de canvi (per exemple, el paratge d'es Favars, que prové d'un lloc on hi ha plantacions de faves).

En el cas que el topònim de referència portés un nom de persona, llavors intentava esbrinar la seva identitat, per veure si es referia a l'antic propietari del terreny o, tal vegada, si immortalitzava una persona que freqüentava habitualment el paratge.

Per a aquests menesters, en Bañeras recorria a les dues fonts principals d'informació: l'Arxiu i la Biblioteca municipal. Al primer hi consultava els diversos fons de documentació particular i l'extensa hemeroteca de setmanaris locals antics; a la Biblioteca hi repassava tots els llibres que tractessin assumptes palafrugellencs, començant per la col·lecció de Josep Pla, i seguint per Josep Martí Clarà 'Bepes', Miquel Torroella, Ramir Medir, Lluís Marcó, Baldiri Ferrer... I, sobretot, no passéssim per alt tres obres monumentals i imprescindibles en aquesta matèria, com són el *Diccionari català-valencià-balear* (DCVB), més conegut com l'Alcover-Moll, i l'*Onomasticon cataloniae* i el *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*, ambdós del gran filòleg Joan Coromines.

Figures d'un altre paner són els anomenats topònims opacs, els quals, el nostre protagonista –sense ser filòleg– preferia deixar per als estudiosos. Havent-se llegit l'obra de Joan Coromines, coneixia perfectament els paranys que poden oferir les arrels d'aquests mots, i més si tenim en compte que, precisament, al nostre municipi ens toca de ple el topònim LLAFRANC, un d'aquells que causà força controvèrsia pel seu origen etimològic. Coromines desaprovava totalment la definició que, basant-se en les fonts populars, havia fet el lingüista i expert en filologia romànica Gerhard Rohlfs. Així ho feia constar al seu diccionari: "És clar que ve del NP germànic Land(d) frank, conegut no sols per les fonts i sistema germànic (Först, 1007) sinó pels seus descendents germànics. Molt arrelat, en efecte, a Provença i nord d'Itàlia. Lafranc o Lafranco de Mar, personatge citat en una tençó entre Raimbaut de Vaqueiras i el Marquès de Malaspi-

na... Rohlf, que havia estiuejat a Llafranc alguna setmana, reporta la falla que li devia contar l'hostaler, absolutament infundada que abans es deia Lloc Franc, i s'ho creu i tot (St.z.roman. Namenkunde, 7). No hi ha cap testimoni; ni tampoc existeix un nom Lafrenc a les Guillerries (que és on ho situa AlcM.), confusió amb el Coll de Nafre”.

Val a dir, en descàrrec del presumpte hostaler mal informador, que la citada creença no era de collita pròpia, sinó que el suposat rumor ja aparegué escrit segles abans a un treball de Bernardo Espinalt y García, publicat el 1781, amb el títol llarguíssim de “Atlante español, descripción general, geográfica, cronológica e histórica de España, por reynos y provincias: de sus ciudades, villas y lugares más famosos de su población, ríos y montañas, etc.” (vol.V, parte II).

Veient, doncs, que entre els especialistes de primer ordre ja existien clares discrepàncies, el més correcte era ser prudent i, emprant aquella expressió tan empordanesa d'anar a ferre, guiar-se a través de les consultes de llibres publicats pels professionals experimentats, i sinó deixar-ho amb un interrogant.

2.2. ALGUNES APORTACIONS

Bàsicament el que publicà en Josep foren mapes, però gràcies a les notes escrites que donava als amics i que mai no s'han fet públiques, podem copsar a grans trets alguns dels seus raonaments en aquesta matèria.

Per exemple, una de les particularitats de la parla local o comarcal que destacava era la tendència a exagerar un pèl a l'hora de batejar accidents geogràfics. Així, de qualsevol roc apartat de la costa que no supera els deu metres ja en diem illa (l'illa Blanca, illa Negra, illa de sa Gavina), quan en altres indrets una illa té més d'un quilòmetre de llarg.

A través de les consultes al diccionari, veié una esclatxa de llum sobre el possible origen del topònim local Aigua Xelida. Ell advocava per la procedència de la paraula base xelic [“raig prim d'aigua (Martorell); petita deu d'aigua que es troba a les mines i pous (St Joan Despí)”, segons l'Alcover-Moll], definició francament escaient per a un indret amb una font i diversos punts on aflora la humitat. D'aquesta forma, proposava la següent evolució del mot: Aigua Salica-Aigua Xelica-Aigua Xelida. En aquest sentit, segons ens contà la responsable de l'Oficina de Català, Nuri Roig, també li devem a Bañeras que, a través d'una carta explicativa seva, durant una revisió toponímica de la Generalitat, s'acceptés l'escriptura dels dos mots sense guionet al mig de separació. És a dir, ara s'escriu Aigua Xelida enlloc d'Aigua-xelida.

Un cas pràctic de detecció d'identitat que li devem, i que personalment per a qui escriu aquestes ratlles li serví de gran utilitat per a la elaboració dels articles titulats *El perfil de la costa*, fou haver esbrinat la figura real del topònim de l'Àvia Catalana. En un principi, podia semblar que s'havia batejat aquella roca prominent del penya-segat per la simple semblança amb un perfil d'una vella amb un mocador al cap. En realitat, gràcies a una notícia luctuosa apareguda a *El Distrito*, sabem que existí una veïna de Tamariu, anomenada Catalina Abrich, que els pescadors coneixien popularment com 'l'Àvia Catalana', per ser nascuda al mas conegut com a can Català (fenomen anomenat

feminització). Entre d'altres casos de topònims feminitzats a la nostra vila podríem esmentar la pineda de la Gèlia (la muller d'en Geli), les muntanyes Poues (d'en Pou).

Una altra interessant apreciació la féu a l'hora d'escriure correctament el topònim Cobert, que constava així en diverses anotacions del llibre *Dietari de la família Fina*. Bañeras va escriure: "...en aquesta mateixa errada també hi vaig caure jo, fa anys. Després vaig saber que el nom no era Cobert ni Cubert, sinó Gubert, que era el cognom d'un propietari. Ara el paratge és conegut per cap Roig".

I sobre les mateixes transformacions provocades per la parla popular, pronunciant Pescaire d'es Mongol, topònim antic que a causa que ningú no ens va saber indicar la seva ubicació no vam incloure al mapa *La Costa de l'Empordanet* i que prové de la deformació de l'antònim Armengol, que en realitat era el nom del palafrugellenc que freqüentava aquelles roques aptes per a pescar.

Corregí també la mala escriptura de les Contentes (unes roques verticals com una paret) per la forma correcta de les Contestes, aclarint que la seva configuració produïa un eco que semblava ben bé contestar.

2.3. UN PROBLEMA ANOMENAT "HIPERCORRECCIÓ"

Tècnicament, la hipercorrecció és un fenomen de reacció contra el vulgarisme, i es produeix quan, per tal de defugir el vulgarisme, el parlant interpreta una forma que és correcta com a incorrecta i, de forma improcedent, intenta corregir-la. També s'anomena hiperurbanisme o ultracorrecció.

Josep Bañeras n'havia patit una mala experiència, i des d'aquell moment intentava evitar qualsevol hipercorrecció (en el sentit que la persona que ha de corregir finalment el treball fos sabedora de les particularitats concretes de cada lloc). El cas en qüestió succeí durant la realització d'un mapa per la Generalitat de Catalunya, que finalment anava supervisat per un corrector lingüístic. Després d'haver-se esmerçat com sempre feia amb el llistat de noms, la gran sorpresa vingué quan la publicació definitiva comptà amb dues o tres modificacions inesperades a darrera hora. Recordo que li va saber greu el canvi de la nomenclatura original del paratge de la Fanga pel paratge de la Farga. Que què havia succeït? Que la persona responsable, en no conèixer la realitat local, havia "deduït pel seu compte" que, tal vegada, en aquell sector antigament hi havia existit una farga on es treballava el ferro, enlloc de fer esment a una eina que s'utilitza per al camp...

A partir de llavors, en Josep sempre més volgué tenir diferents intercanvis d'impressions amb els tècnics lingüístics i, sobretot, volgué donar un darrer cop d'ull al treball ans que fos imprès. De totes formes val a dir que, a pesar de fer l'esforç d'intentar escriure correctament tots els noms en un mapa, no és cap garantia que la parla popular sovint no torni a repetir els mateixos errors, pronunciant una i altra vegada la forma incorrecta. Tenint en compte que el simple canvi d'una sola lletra altera completament el significat de la paraula, a Palafrugell ens trobem amb les "problemàtiques" platja i barraca dels Liris de Tamariu, que per a una persona forana o desconixedora, la lògica

l'indueix a afegir-li una lletra L, tot pensant que prové del mot lliri (planta), quan en realitat no hi té res a veure. Liris, o bé esmenta l'arc de Sant Martí (llavors s'hauria escrit malament per la manca de l'apòstrof), o bé fa referència a un dels tapers fundadors de la societat, anomenat Baldiri Llossent, al qual se'l coneixia popularment con en 'Liri'.

Al Diccionari Català-Valencià
- Balear hi ha les següents en-
trades :

II FARALLÓ - Roca més o menys
aguda que sobresurt del nivell del
mar, generalment pròxima a la
costa. "

II FORAIÓ - (Dialectal) Faralló; es-
cull un poc allunyat de la costa
(Begur) "

O sigui que la forma FURIÓ és
una forma equivocada. Aquest
nom no l'havien dit mai els
pescadors. Jo vaig veure - fa anys -
un bot a la platja de Camariu
que l'havien batejat amb el nom
de FURAYÓ. Escrit així, per gent
que no sabia ni un pam de català

És això mateix que ens està pas-
sant amb el nom AIGUA XELIDA.
Sempre hem dit "Aigua Xelida"
- i així ho han escrit sempre
els escriptors locals -, però ara

04. AMB BONA
CAL·LIGRAFIA I
EN QUARTILLES
COM AQUESTA, EL
NOSTRE PERSONATGE
APUNTAVA LES SEVES
CONSIDERACIONS
SOBRE TOPONÍMIA.
COL·LECCIÓ JOSEP
CASTELLO.

03. L'ATERMENAMENT DEL TERME MUNICIPAL. HO MARQUEN LES PEDRES

Si al capítol anterior dels topònims hem comentat que el tema de l'etimologia sol ser força complex, quan es tracta d'inspeccionar la col·locació d'un reguitzell de pedres que marquen els límits municipals cal dir que també sorgeixen controvèrsies. Atès que, en un moment determinat de la història, no es tingué prou cura de la correcta localització i conservació de les anomenades fites o mollons (bé fos per deixadesa administrativa, pel gran creixement de la massa boscosa o —per què no dir-ho— per la mala fe d'alguns propietaris a l'hora d'esgarrapar metres), calia esmenar l'error. Així doncs, l'any 1993, des del Consistori es decidí de posar fil a l'agulla amb un treball d'actualització. Durant molts mesos, Josep

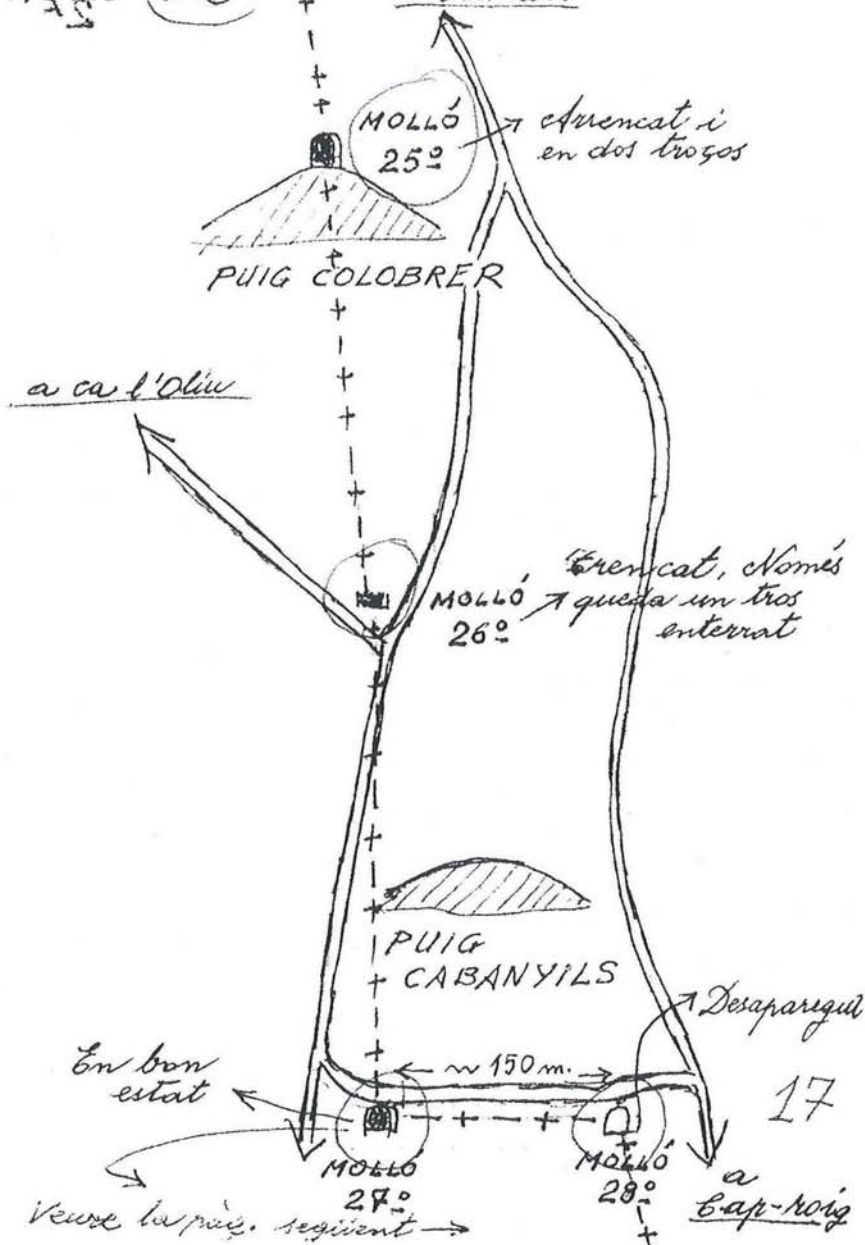

05

05. EL NOSTRE
PROTAGONISTA
MOSTRANT LA FITA
10. AJUNTAMENT
DE PALAFRUGELL.

Al S del puig COLOBRER

MOLLÓ (26°) a Emedàs MONT. RAS

PUIG COLOBRER
(PALAFRUGELL - MONT-RAS) FITA
nº 25

25

*Enviada,
Només quedar l'arrel*

FITA

26

Bañeras i Lluís Maimí, per encàrrec del llavors secretari de la Corporació, Secundino Fernández, es dedicaren a recórrer pam a pam tot el perímetre palafrugellenc, prenent notes i repassant una per una les fites termenals. El treball es titulà "Els termes de partició del municipi de Palafrugell amb els municipis de Begur, Regencós, Torrent, Forallac i Mont-ras", i fou enllestit a finals d'any.

La vila del Peix Fregit confronta amb cinc municipis veïns que presenten un total de 45 fites, classificades cadascuna amb un número d'ordre que es reparteix de la següent manera: Begur (8), Regencós (3), Torrent (3), Forallac (4) i Mont-

ras (3). El fet que hi hagi 49 numeracions o expedients, per 45 mollons, és degut a què quatre són compartits alhora per tres municipis...

Partint de la base que a l'antiga acta d'atermenament, realitzada l'any 1924, ja es constataren algunes fites desaparegudes, era de suposar que quasi setanta anys després, amb tanta expansió urbanística, sorgirien nous contratemps. D'ara endavant, les tecnologies desenvolupades dels satèl·lits i dels GPS evitaran més discussions i picaresques sobre la ubicació exacta de cada pedra.

Sens dubte, la discòrdia principal del segle passat, tingué com a protagonista el molló M-18 que és el darrer ans d'arribar al mar, entre els municipis de Palafrugell i Begur. El seu emplaçament havia de ser al cim més alt del puig de cala de Cabres o del Bisbe. Sembla ser que consistia en un monticle de pedres que fatídicament desaparegué (possiblement a l'hora d'urbanitzar, i llavors s'hagué d'improvisar una senya fent una marca sobre la roca nua). Per tal d'aclarir el conflicte iniciat a l'hora d'edificar, l'any 1984 Josep Bañeras, com a expert local, acompanyà els llavors batlles de Begur i de Palafrugell respectivament, Emili Tarrés i Lluís Medir, en una reunió sobre el terreny. Entraven en contradicció aquella acta d'atermenament datada de l'any 1924 que hem esmentat abans, amb un mapa cadastral de l'any 1956. Resultà que per culpa de no haver estat curosos a l'hora d'edificar, diverses finques van romandre partides en dos municipis diferents, sense saber ben bé a quin dels quals havien de pagar els impostos o si havien de pagar un tant per cent a cadascun. Un veritable galimaties.

D'aquesta polèmica en concret, el *Punt Diari* se'n féu ressò durant aquelles dates de l'octubre de 1984 i posteriorment hi tornà en un especial titulat "Els canals de Beagle

06. (PÀGINA ANTERIOR)
107. DOBLE
CROQUIS FET PER
BAÑERAS SOBRE
EL MOLLÓ B-26.
UBICAT A PROP DEL
BARRI D'ERMEDAS.
AJUNTAMENT DE
PALAFRUGELL.

a casa", dedicat als litigis entre municipis veïns, a resultes dels seus límits. Deia així "El conflicte va sorgir l'any 1981, quan un funcionari de l'Ajuntament de Palafrugell va trobar una acta de separació de termes signada l'any 1924 i de la qual es desprèn que uns terrenys d'Aigua-xellida, que tothom creia que pertanyien a Begur, són de Palafrugell. Juanola i Gual, aleshores alcaldes de les dues corporacions, varen intentar fer una acta de replanteig però no varen arribar a cap acord. Paral·lelament, uns tècnics de l'Institut Geogràfic Nacional vinguts de Madrid varen donar la raó a Palafrugell. Però això no va acabar amb el problema perquè l'Ajuntament de Begur, en més d'una ocasió, havia donat llicències per construir en el terme municipal de Palafrugell i aquest Ajuntament enviava la Policia municipal a aturar l'obra.

El setembre de l'any 1984 va ressorgir la polèmica. Begur defensava com a frontera la línia que es va marcar al mapa cadastral de l'any 1956, mentre que Palafrugell opta per la de l'acta de reparació de 1924. Un mes més tard els dos alcaldes, Lluís Medir i Emili Tarrés, van visitar i mesurar sobre el terreny aquesta zona, de gran importància turística i de repercussions importants per a les arquej municipals. L'acord, però, encara no ha estat possible.

Begur manté una altra polèmica amb Palafrugell, suscitada fa pocs dies, arran de l'aprovació del Pla especial d'Esclanyà. En aquest Pla, l'Ajuntament de Begur hi ha dibuixat un carrer dintre del terme municipal de Palafrugell, i l'alcalde Lluís Medir no pensa deixar-ho passar de cap manera..."

(*Diumenge Punt*, 15/03/1997)

En aquest aspecte, després d'unes permutes signades entre ambdós consistoris l'any 2000, Begur cedia un terreny per ampliar la zona industrial de Palafrugell (on havia de passar el vial de circumval·lació nord), i aquest perdia dos carrers del cim del puig de cala de Cabres, desdibuixant-se aquella línia recta que, partint del mateix final del carrer del Terme passava pel puig de Cantallops i moria als cim dels penya-segats que conformen la cova d'en Gispert (Begur) i la cova del Bisbe (Palafrugell).

Per concloure l'apartat, interrelacionant els mollons i la toponímia, el nostre protagonista volgué donar importància a la seva conservació, tot rememorant el conegut carrer del Terme, a través d'un escrit que l'historiador Ramir Medir publicà a la *Revista de Palafrugell* l'any 1967:

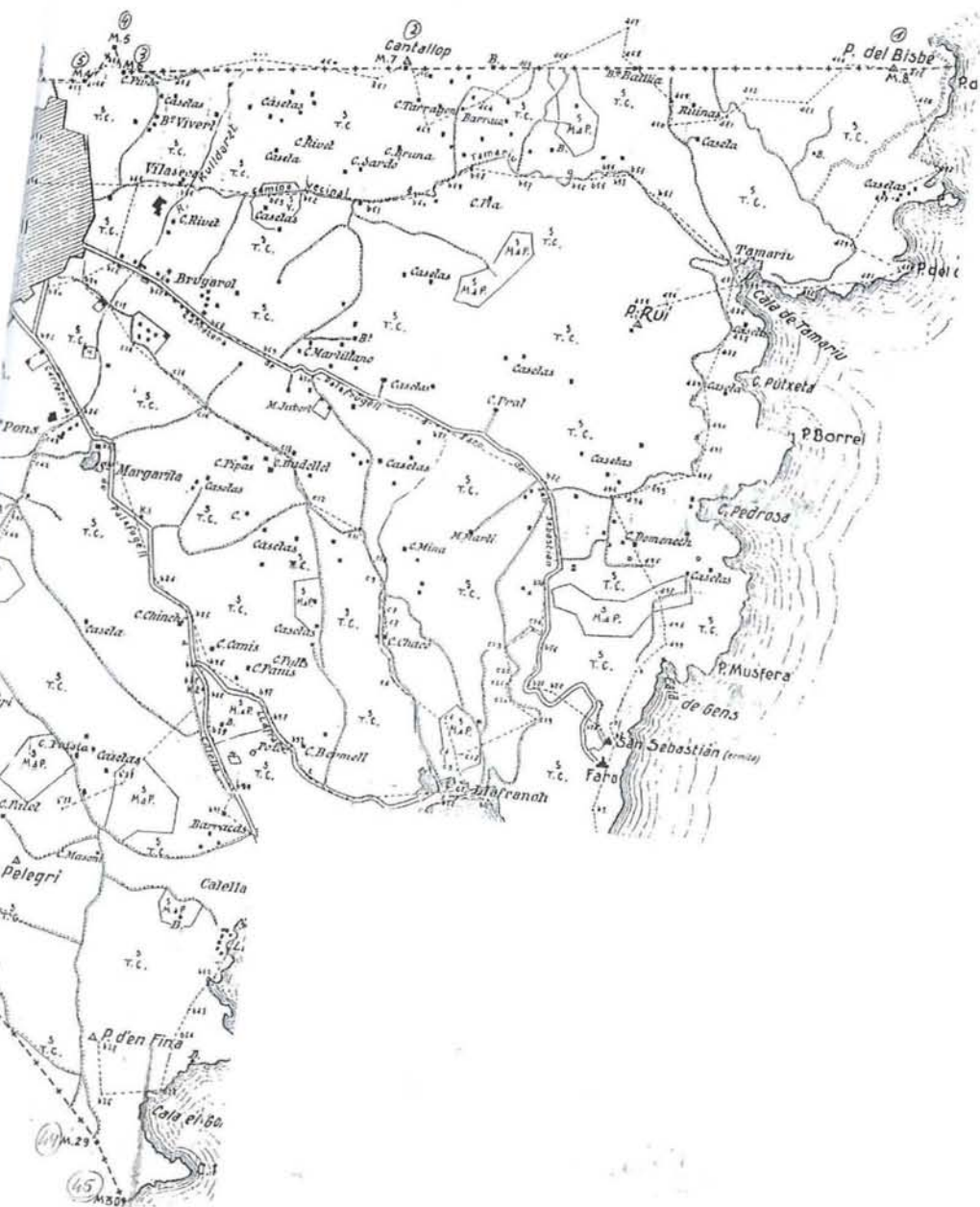
"Al final de la calle, a mano izquierda, en dirección a Esclanyà, se encuentra el mojón divisorio de Bagur y Palafrugell. Este mojón fué colocado el año 1556, con motivo del deslinde de ambos términos municipales; según acta firmada por D. Carlos de Cardona, Prior de Santa Ana de Barcelona, Señor de Palafrugell; y Narciso Simón, Baile; Pedro Bataller, Antonio Mató y Antonio Mauri, Jurados de Bagur, y otros, el día 12 de Abril de 1556."

D'aquesta manera destacava el mèrit "que totes les fites terminals amb Begur, àdhuc la de Cantallops i el piló de pedres del puig de la cala de Cabres, daten del 1556..."

no

de

Bagur

04. ELS PARATGES

L'any 1981, abans de realitzar el mapa de la divisió per paratges del terme de Palafrugell, en Josep s'havia dedicat a copiar d'un fitxer que hi havia a les oficines de l'Ajuntament els noms dels propietaris de parcel·les rústiques locals i, al mateix temps, ubicà correctament cada finca segons li corresponia. Deixant de banda certs detalls ortogràfics d'aquesta llarga llista que va esmenar, també modificà la qualificació d'algunes parcel·les que portaven el nom d'un paratge que no els corresponia.

Treballant durant tant de temps els Amillaments (informes elaborats als Ajuntaments durant el segle XIX i XX, on hi solien constar els noms dels familiars, la casa on vivien, les parcel·les que posseïen i la seva

09. EN JOSEP
PODANT LA SEVA
VINYA AL PARATGE
DE ROS L'ANY
1991. FOTO: JOSEP
CASTELLO

09

PARATGES

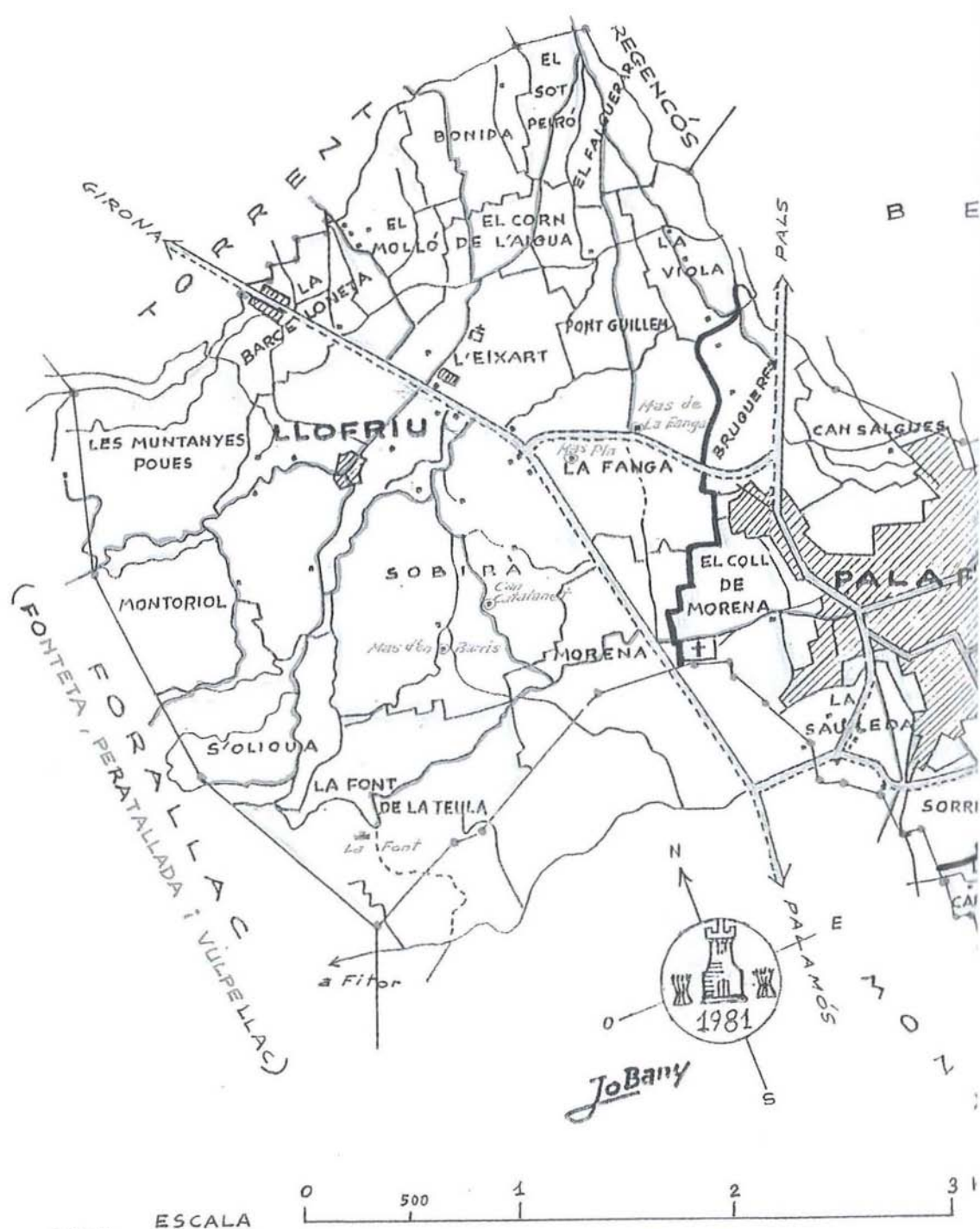
L'any 1981, abans de fer el mapa de la divisió en paratges del terme de Polinyà, vaig copiar del fitxer que hi havia a les oficines de l'Ajuntament, els noms dels propietaris de les parcel·les rústiques del municipi, i al mateix temps, el nom del paratge que hi figurava a cada fitxa. He de dir que, deixant de banda l'ortografia d'aquests topònims, alguna parcel·la portava el nom d'un paratge que no era el que hi pertanyia. A continuació copio els noms que vaig recollir:

A LA PARRÒQUIA DE LLOFRU

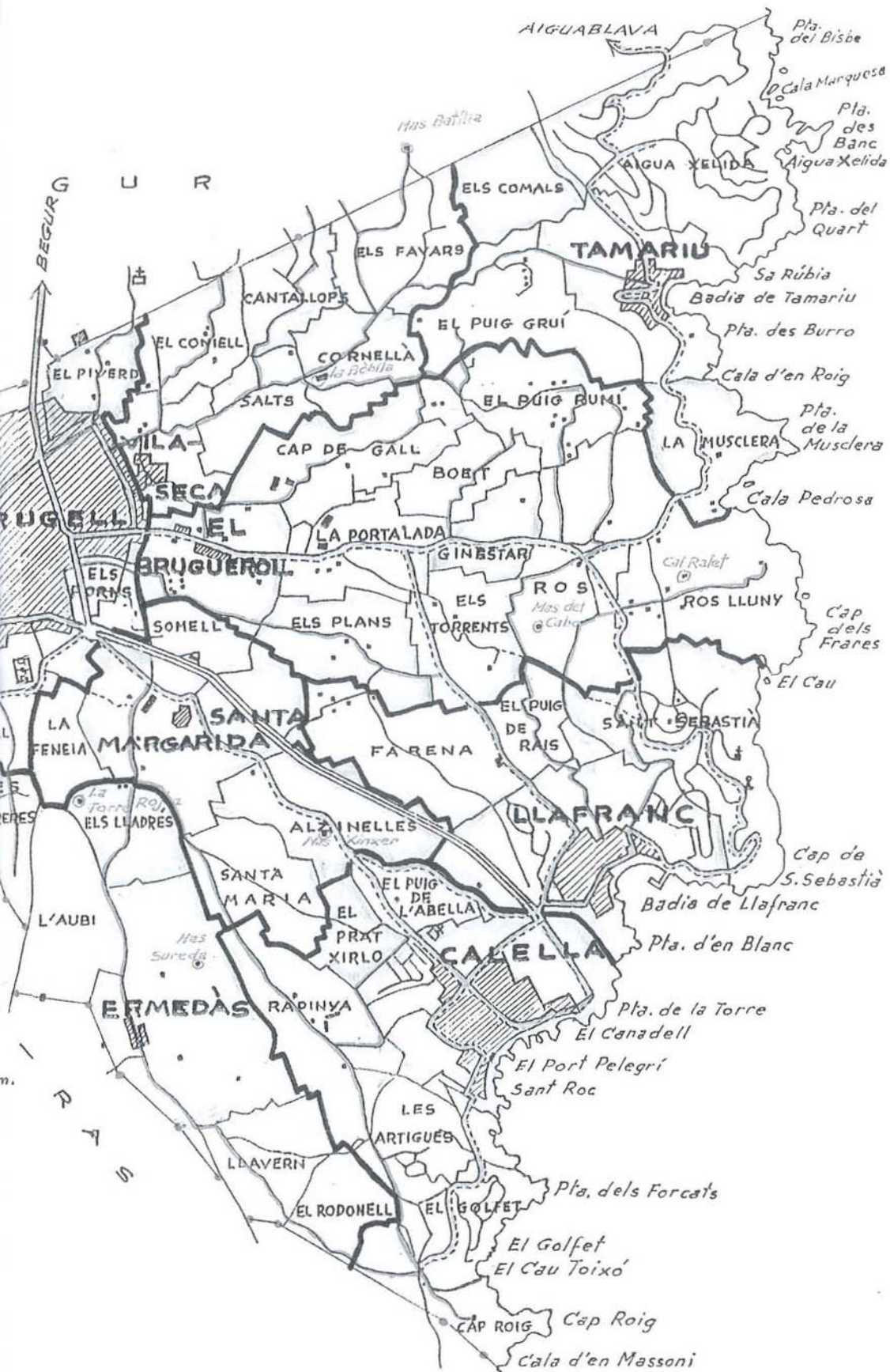
Aixart	Gallart	Monturiol
Aixarts	Gayart	Morena
Barceloneta	Hortas, Las	Pont Guillem
Bisla, La	Llobatera	Pla Geli
Bonida	Liona	Rabanya
Comas, Las	Lionia	Roma
Falgaràs	Llofrin	Sot Peiró
Falgaràs	Pla de Llofrin	Sot Peiró
Fomeja, La	Mar Morgat	Tubirà
Font	Marchan	Erias, Las
	Morjó	Planas, Las
	Muxó	Plana, La.

AL VOLTANT DE LA VILA

Bernoy	Pi Vert	San Bons
Brugueras	Pivent	Zorretas
Costa	Ruella	Vall de Negre
Granota, La	Salines	Vall Negre
	Salings	Vilaseca.

11. PLANOL
DETALLAT DELS
PARATGES DE
PALAFUGELL
(1981).
CURIOSAMENT
SIGNAT 'JO
BANY'. AMP.

localització en forma de topònims, per tal de gravar la terra i calcular el que havia de pagar de tributs cada família), i amb l'oportú coneixement pràctic del terreny, arribà a configurar la divisió de Palafrugell en paratges, no sense haver de solucionar abans les habituals contradiccions sobre quin és el límit exacte de cada territori.

En reconeixement d'aquesta tasca la qual, per a qui no s'ho imagini, és com muntar un trencaclosques gegantí, el novembre de 1982, el col·laborador de la revista palamosina *Proa*, Evarist Puig, elogiava la figura d'en Josep Bañeras, i l'encoratjava a publicar tot aquell material tan valuós. De la llista inicial feta pel nostre protagonista sobre la divisió de Palafrugell en rodalies i paratges, n'hem obtingut una còpia que conté unes observacions.

4.1. DIFERÈNCIA ENTRE BARRIS I VEÏNATS

En relació amb aquest treball de la divisió del territori, considerem interessant l'aclariment fet per Bañeras, mentre anotava un article aparegut a *El Distrito* referent a la construcció de l'església de Llafranc (11-04-1897).

El text del setmanari feia així:

“En Llafranc se está trabajando en el terreno donde debe edificarse la iglesia que a sus expensas construyen los propietarios de aquella barriada. // Probablemente se inaugurará este verano”.

La definició de Llafranc com a barriada no li semblà apropiada, i així ho exposava al següent manuscrit:

“Avui dia encara no hem perdut el vici d'anomenar barris els nostres veïnats i pobles. Llegim el que en diu la Gran Enciclopèdia Catalana:

[“Vila-seca. Veïnat (268 hab. diss. -1970-) del municipi de Palafrugell (Baix-Empordà), a llevant de la vila, de la qual ha esdevingut pràcticament un barri”].

Això vol dir que un barri és aquella entitat que forma un continu urbà amb el nucli principal, per exemple: les Torretes, el Vilar, el Pedró, la Creu Roquinyola, la Roella, els Forns... són barris. O sigui: el Brugarol, Vila-seca, Sta. Margarida, l'Ermedàs i la Barceloneta, són veïnats. Calella, Llafranc, Tamariu i Llofriu, pobles (agregats a Palafrugell). I Palafrugell és vila”.

Tenia tota la raó en Josep, encara que amb el pas del temps i del creixement urbanístic, alguns dels veïnats esdevenen barris sense voler-ho. És el cas de Vilaseca.

4.2. UNA FEINA PENDENT

Aquesta via oberta amb l'edició del plànol de Palafrugell, podria tenir una culminació extraordinària a través d'un llibre on es detallés les etimologies de cadascun dels paratges i les seves subvisions. L'any 2001, uns estudiants de l'IES Baix Empordà ja presentaren un interessant treball sobre la matèria al Premi Mestre Sagrera. Només caldria ampliar-ho i completar-ho.

05. LES FONTS

L'any 1992, la secció d'espeleologia i de muntanya de l'Agrupació Excursionista de Palafrugell va endegar una campanya de neteja i recuperació de totes les fonts ubicades dins del terme municipal. Paral·lelament al treball, el llavors regidor de Medi Ambient de l'Ajuntament, Jordi Dalmases, considerà que era primordial de divulgar d'alguna forma aquest patrimoni interessant que, malauradament, s'anava perdent a marxes forçades. Llavors decidí editar un mapa il·lustratiu sobre el tema i, com sinó, es comptà amb l'experiència que tenia en Josep Bañeras el qual, ja l'any 1983, pel seu compte havia confeccionat una llista molt extensa. És de suposar que aquella base, actualitzada i ampliada, devia servir per entregar el treball definitiu. El mapa editat, amb les oportunes explicacions, es presentà dins el butlletí municipal *Can Bech*, corresponent al març de 1993. A la contraportada, el malauradament desaparegut Josep Pujol, com a president de l'entitat, exposava la filosofia de treball de l'equip, tot analitzant amb esperit crític i sense embuts el perquè molts espais naturals es trobaven en condicions lamentables (*El Punt*, 15/03/1993). Tal com ens comentà l'actual vicepresident de l'Agrupació Excursionista, Ramon Rodríguez, en aquella època —a suggeriment de Bañeras— es practicaren d'altres intervencions en indrets en mal estat, com fou el cas d'un antic forn de pega situat a tocar el mas Batllia. A les successives edicions de la Marxa de la Garoina que organitza l'entitat, els participants van poder lloar i aplaudir l'encomiable tasca efectuada pels voluntaris excursionistes. Aquella base posada per en Josep, ha tingut treballs posteriors molt interessants com la secció "Les nostres Fons" publicada al *Nou Palafrugell* per Joan Massoni, la sèrie "Les deus del terme" de Maria Piferrer a la *Revista de Palafrugell* o un informe practicat per l'àrea de Medi Ambient de l'Ajuntament per comparar-ne el cabdal i la seva potabilitat, de llavors amb ara, publicat a *Can Bech* l'any 2009.

12. LA FONTS DELS
ERMITANS, DURANT
LES TASQUES DE
NETEJA QUE VAN
EFECTUAR ELS MEMBRES
DE L'AGRUPACIÓ
EXCURSIONISTA DE
PALAFRUGELL L'ANY
1992. FOTO RAMON
RODRIGUEZ 13. LA
FAMÍLIA REGÍ A LA FONT
DE LA TEULA DE LLOFRIU.
A PRINCIPIS DELS ANYS
50 (SXX). FOTO JOAN
REGÍ BOIX.

12

13

Benivolguda Conxa:

Araui t'explicaré una estranya història.
El dia 20 de desembre del 1981, vaig anar
a la font de la Teula. Segons deien, aquella
tardor havia estat la més seca del segle.
Doncs, la font rajava de forma continua-
da; sense estar mai tapada. O sigui, que
es perdia molta d'aigua.

Com que portava un atuell, vaig volquer
mesurar l'aigua que sortia. Em va donar
el següent resultat: 3 litres per minut.

Després, vaig fer el següent recompte:

1 minut	= 3 litres
1 hora	= 180 "
24 hores	= 4.320 "
365 dies (un any)	= 1.576.800 litres

La ho veus: més d'un milió i mig de
litres que es perdien...

Com que la font de la Teula es troba
(segons els mapes) a 115 mts d'altitud
sobre el nivell del mar i el poble de
Llofriu només a 50 mts., aquella aigua,
doncs, podia baixar a Llofriu (que es
troba a 1 qm. 650 mts) sense cap mitjà
de bombament.

Ara no sé com està la font, la que fa
molt que no hi he estat.

El terreny on es troba pertany al mas
d'en Barriis (que està a 860 mts de distància,
L'antic propietari d'aquest mas havia
sigut l'empresari surer sr. Josep Barriis
i Buixó, el qual tenia la seva fàbrica,

14. OBSERVACIONS
FETES PER EN JOSEP
DURANT UNA VISITA
A LA FONT DE LA
TEULA. AMP.

Suposem que aquesta primera “extracció” de paraules de l’Alcover-Moll, animà Bañeras a efectuar posteriors seleccions, sobretot relacionades amb la botànica. Va fer un inventari de mots referents a les plantes de la comarca (del mateix Al.-M.), una recopilació de vegetals copiada de la Gran Enciclopèdia Catalana i un llistar de flora que creix a les suredes, repescat de la *Revista l’Estoig* del Museu del Suro. Per altra banda, i en relació amb el mateix tema, també existeix una llibreta que guarda un registre dels arbres monumentals de l’Alt i Baix Empordà, classificats i separats segons si estaven vius o ja només en quedava el record. I, sense tenir res a veure amb tot això, existeix una altra llista amanida sobre els dies festius oficials a la Vila, i una col·laboració (sense que es conservi l’original manuscrit) com a informador de Palafrugell, en un treball titulat *Llistes de malnoms, renoms, motius i noms de casa*, que el filòleg i fundador de la Societat d’Onomàstica, Enric Moreu-Rey, publicà dins el butlletí de l’entitat, l’any 1980.

Aquestes iniciatives que, en un principi foren un pur passatemps per distreure’s, posteriorment han estat de gran utilitat a d’altres autors a l’hora de confegir llibres relacionats amb la comarca. És el cas d’*Arbres monumentals. 69 vegetals colossals del Baix Empordà* (1999) de Carles Serra, o *Coses sentides. El parlar de Palafrugell* (2009), coordinat pel mateix Carles Serra i per Maria Bruguera.

Impregnat de tot aquell vocabulari genuí, Bañeras –sempre i quan no es tractés de barbarismes– defensaria sempre més l’ús amb normalitat d’aquests mots, enfront l’excessiva homogeneïtzació que ens aboca cap a un català completament estàndard. Deia a una de les seves anotacions pulcres: “I què passa amb el substantiu PLAJA? ¿Per què hem d’acceptar la forma barcelonina PLATJA? Això és una forma apitxada pròpia dels valencians i dels xaves. Ara n’ha sortit una de més nova: ENXAMPAR. Els empordanesos hem dit sempre ENXARPAR. Verb nascut del radical XARPA (grapa. En castellà, *zarpa*). En català no es troba el radical XAMPA”.

15. JOSEP BAÑERAS. A L'ESQUERRA DE LA IMATGE, EL DIA DEL CASAMENT DEL SEU NEBOT JORDI A L'HOTEL TRIAS (1975). COL·LECCIÓ M. CARMÉ BAÑERAS.

15

Per comprovar tot un reguitzell de paraules i expressions actualment en desús, llegiu aquest article d'homenatge, que el veí del Bruguerol dedicà a Irene Rocas.

LA PARLA DE LLOFRIU

El gran Diccionari català-valencià-balear, de mossèn Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, porta tot un seguit de mots i frases que, curiosament, són originàries del nostre poble de Llofriu. Després d'espigolar-ne una bona "xafardegada" (com diem aquí) m'ha passat la "betzarria" de recopilar-ne un bon grapat. Llegiu-los, si us plau:

La més curiosa de totes és, potser, aquella que diu: "He anat a menjar arròs". Per a un llofrienc aquesta frase volia dir que ell havia anat a la casa de la vila de Palafrugell que, com tots sabem, és el cap del seu municipi.

No he pogut trobar l'origen d'aquesta dita, però, probablement, ve del fet que quan un pagès havia de pujar a la Vila per algun assumpte de l'Ajuntament, esperava anar-hi el dijous; ja que, temps enrere, era el dia que hom celebrava el mercat setmanal. I si, un cop acabades les seves gestions, considerava que el millor que li restava fer era anar a dinar, segurament es deixava caure al restaurant d'en Tòfol de cal Pallot, o a qualsevol altre, i demanava el plat del dia. Com que a Palafrugell hi ha el costum que ve de temps immemorial –i encara continua– de cuinar arròs dos dies a la setmana –"l'arròs gras" dels diumenges i "l'arròs pobre" dels dijous–, indefectiblement el comensal s'atipava aquell dia d'un bon plat d'arròs, o d'un bon "plat d'afartapobres", per dir-ho en un llenguatge propi de Llofriu.

De retorn al poble, si algú li preguntava on havia estat, no hi ha dubte que el preguntat contestava: "He anat a menjar arròs", i el preguntador ja comprenia que havia estat a la Casa de la vila.

Cal remarcar també els mots que hi ha dedicats a la mainada. Si un vailet és molt entremaliat se l'anomena un "xarraboi". I si és massa gran per a jugar encara amb els més petits és un "gallimpany".

Aquell que és molt petit i que encara "té la clova a l'ou" –com es diu–, aquell és un "xamec" o un "xai". (Quan plora hi ha qui diu: "Maria, el xai balega").

Però són tan bonics la menudalla, que hom no pot estar d'acaronar-los amorosament, mentre se'ls diu: "Ratinyolet de sucre, fillet meu!". Ara, que si és un "mal carrac", convé clavar-li algun "ventin" i, si fuig, cridar-li: "Ja t'aglanaré, ja, quan t'arplegui!".

No creiem, per això, que les persones grans no tinguem les nostres coses. Quan es parla

16. DIBUIX DE
JOSEP PUIG A
LA PORTADA
DEL LLIBRE DE LA
FESTA MAJOR
DE LLOFRIU DE
1983. AMP.

d'una persona informal, que no mereix gens de confiança, aquell home és un "barrabola" O, dit d'altra forma: "no és persona ni bèstia bona".

Si és poc decidit o mancat d'energia, és una "coia freda". Si és un brut direm que és un "xaixó". Si és un molestós que arriba a cansar, llavors direm que fa "xena", o que és un "xenós".

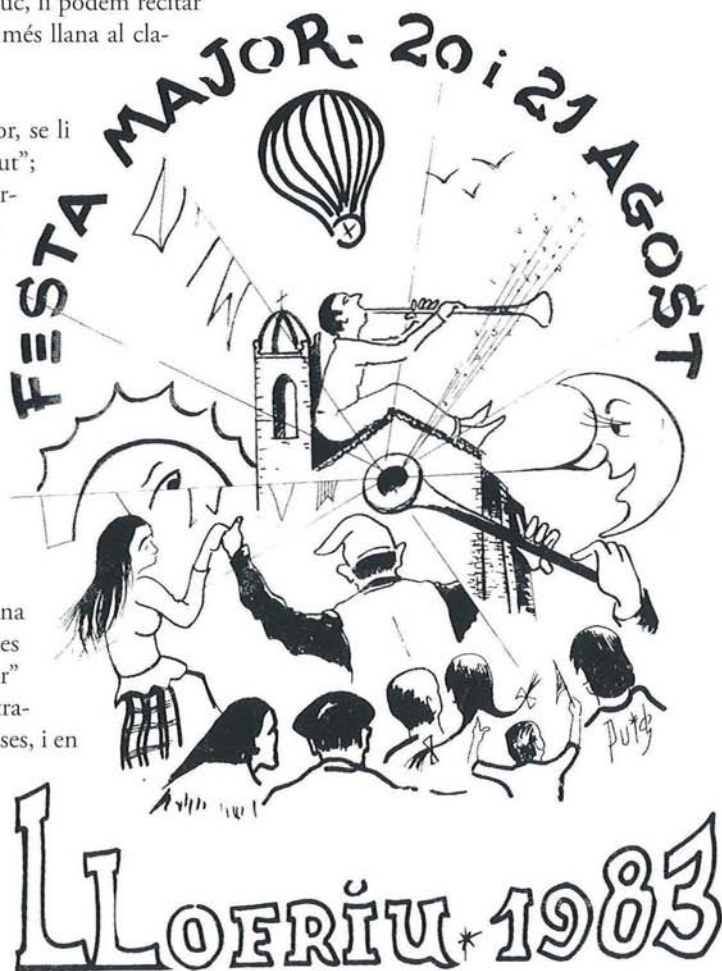
Als curts d'enteniment o beneïtons els coneixem per un "bisaroca", "un cap xarbot", "un xeliu", "un cabrit moll", "una olibassa", "un favàs", "una bèstia burella" o un "bajà". (A l'home bajà —diu la dita—, li dons el dit i se'n pren la mà).

Si l'individu sempre està badant distret o embabat, direm que sembla "l'òliva de Pasca" i si al mateix temps és un ruc, li podem recitar una antiga cançó de Llofriu: "Té més llana al clatell/ que les aboies de cria..."

Al que va mal vestit o li falta finor, se li diu un "palatreco" o un "garfallut"; quan es tracta d'una dona, mal girbada o deixadota, aquella és una "xaparrassa", una "mala barraca" o una "bajandes" ("sembles na Betzals", també, és probable que li diguin).

Si, contràriament, una persona va molt ben vestida, llavors direm: "Guaita-la, avui, na Maria va de vint-i-un botó", o bé: "Avui en Pere va de rapitiplam".

El cas pitjor és quan hi ha una dona "colleterga" (tafanera), d'aquelles que només saben anar a "baixinar" pel veïnat les seves "garjoleries" (trasseries) que passen a les altres cases, i en aquesta ocasió una "ramballa" (discussió) que no acaba fins que l'han ben "esbergonada" o "esbardufada". I sort tindrà que alguna persona de seny, "adoba-adoba" (amb prudència i suavitat) posi fi a la discòrdia.

Són curioses també les paraules que emprem per a designar certes persones: un paleta dolent, és un “tapanieres”. Un barber inexpert, un “afaitapors”. Un terrassà que sols mena un petit tros de terra i, que quan no està “tocant-se ses gandumbes” (gandulejant) està “fotisquejant” (entretenint-se en feines inútils), aquell és un “cavacucs”.

Un espantaocells és una “momaçaca”. El picot, aquell ocell fuster que forada les soques dels arbres i saïna com un cavall, l’anomenen –pels seus crits– “el cavall d’en Pacoli”.

“Les aglans són castanyes de Mallorca, que només en menja la gent porca”, diu la dita de Llofriu. Però si anem a caçar bolets és probable que trobem també alguna clapada de “garoines”. No ho trobeu estrany. Aquí en diem garoines d’una espècie de frares del bosc, molt petites i de color vermell i groc, que solen créixer molt aterrats.

En canvi, si trobem pinetells “a catafals” (en abundància) i retornem a casa amb una bona “xafardegada” (molts), llavors podrem dir: “He anat a caçar bolets a s’Olíoua i m’he n’he fet un ‘tampatantam’ ” (un tip).

Abans, quan a les cases de pagès es pastava, hom feia unes coques que en deien “bes-caldes”, que agradaven molt als gats. Per això a Llofriu hi ha una dita que diu: “Els gats varen anar a Roma només per a menjar coca”. Però, l’avi, que era un “cogó” (qui sempre s’està ran del foc), el qual sempre estava de “clenca” (amb ganes de xerrar), no parava de contar “màndries” (rondalles), aprofitava l’ocasió per preguntar al més petit de tots: “Què t’estimes més, un moro penjat o una coca calenta?”. El nen solia contestar, naturalment: “Una coca calenta”. Aleshores l’avi deia: “Doncs un moro penjat és un raïm i una coca calenta és una buïna de bou”.

Cal esmentar també tres refranys que dit *Diccionari Alcover-Moll* ha localitzat al nostre poble de Llofriu:

“El porc i n’Oliver cuinen molt bé”. Vol dir que el greix del porc i l’oli fan les viandes bones. “Llampega a Begur, pluja segur”, “El sol se remira a Begur, ploure segur”. Aquests dos són meteorològics. El segon vol dir que quan el sol es reflecteix en algun núvol, i sembla que n’hi hagi dos, no trigaran gaire de venir els llevants amb les seves pluges abundants. Amb la qual cosa la gent de vegades diu: “Mos se faran bolets a l’esquena”.

I ja n’hi ha prou de clenca; s’han acabat les màndries. Bona festa a tothom!

JOSEP BANYERES. (LLIBRE DE LA FESTA MAJOR DE LLOFRIU, 1983)

* CURIOSAMENT, EN AQUESTA COL·LABORACIÓ EL COGNOM APAREIX ESCRIT BANYERES, EN LLOC DE BANERAS, COM SOLIA FER-HO HABITUALMENT.

07. ELS CARRERS I LES PLACES

Si ens fixem amb els carrers, passatges i places del poble, veurem una gamma de noms molt variada. N'hi ha que fan referència a d'altres pobles i ciutats, a personalitats rellevants d'àmbits diversos, a distints tipus de plantes, a objectes concrets, a virtuts humanes, etc., etc. Alguns –sobretot els que esmenten les característiques concretes d'un punt determinat– tenen molta antiguitat. Així el carrer Ample, en el seu origen destacava per aquesta condició, o el carrer Nou s'acabava d'estrenar... Però, compte!, la nomenclatura, de cares a les institucions no ha estat sempre inamovible, atès que en moments convulsos de sobtats canvis polítics s'ha tirat pel dret, tot realitzant un canvi de noms a fi de causar un cop d'efecte i trencar amb el passat. Les tres modificacions importants s'han produït quan començà la Segona República (1931), a l'inici de la dictadura de Franco (1939) i, novament, quan vingué la Transició a la democràcia (1975).

A Palafrugell, actualment els noms dels carrers nous vénen suggerits per iniciatives de persones particulars, entitats o grups polítics que, després de presentar la seva proposta, han de veure com aquesta és acceptada i aprovada al plenari municipal. Els criteris genèrics es regeixen pel Reglament de creació i funcionament de la Comissió del nomenclàtor d'espais públics i carrers de Palafrugell, i figuren a l'article 12:

“Prioritzar la incorporació de la toponímia local tradicional, dels elements que formen part de la vida col·lectiva i de la memòria històrica, dels senyals d'identitat de la Vila i dels personatges locals més rellevants.

Prioritzar la presència de noms de dona fins aconseguir la paritat de gènere en el nomenclàtor.

Incorporar elements o personatges rellevants d'àmbit nacional o universal.

Defugir les duplicitats o noms similars que puguin portar a confusió. Cas que la comissió consideri d'interès utilitzar un nom semblant a un altre existent, s'aplicarà a una tipologia d'espai diferent.

En el cas que s'hagi donat de baixa el nom d'un espai o hagi desaparegut físicament per remodelacions del sector, no donar el seu nom a una altra via per evitar els inconvenients que pot representar per als registres notariais i cadastrals. Així mateix, tampoc no reutilitzar per a altres vies les denominacions antigues de vies en les quals hagin figurat persones empadronades.

En el supòsit de canvis de denominació, prioritzar aquella que provoqui la menor incidència o repercussió a la ciutadania.

La incorporació al nomenclàtor de noms de personatges no es farà fins que hagin transcorregut cinc anys de la seva mort, llevat de les persones que han rebut la distinció de fills predilectes o adoptius de la Vila".

SOLTS I NOVES

ELS NOMS DELS CARRERS. A conseqüència de l'acord pres dimecres passat per l'Ajuntament, bastants carrers palafrugellencs veuen el seu nom canviat. Veus ací la llista:

Constància es dirà Pau Clarís.
Sant Pere: Salvador Seguí.
Animes: Alexandre Sancho.
Sant Josep: Lluís Coromines Cornell.
Armadàs: Pep Ventura.
Valls: Nicolau Salmeron.
Arrabal Superior: Mauro Ametller.
Tarongeta: Vallès i Ribot.
Botínes: Prat de la Riva.
Sagunto: Martí i Julià.
Calella: Baldiri Reixac.
Roella: Mariana Pineda.
Cases Noves: Ferrandiz i Vellés.
Rajola: Ignasi Iglésies.
Cementir: Caimó.
Nou: Joaquim Costa.
Quatre Cases: Josep Ferrer i Mascort.
Passeig del Nord: Josep Martí i Vintró.
Estrella: Mossèn Cinto Verdager.
Lluna: Angel Guimerà.
Continuació del de Torroella: Rafel de Casanova.
Castaños: Joan Maragall.

Mai som partidaris de canvis, però, admès que es canviïn noms, res hem de dir d'aquesta llista, compaginada traçudament i en la qual, afortunadament, no hi ha pas un excessiu criteri circumstancial. Hom podria dir si són oportuns tants canvis, però, posats a fer-ho, cal reconèixer que s'ha fet delicadament. Molt lloable l'inclusió d'alguns noms palafrugellencs, mereixedors d'aquest pòstum homenatge. El Doctor Martí i Vintró, l'inoblidable D. Lluís Coromines, el qui fou nostre redactor D. Josep Ferrer i Mascort, mereixen sobradament tenir en la nostra vila el nom posat a un carrer. Un oblid s'ha tingut, però, la bona fe al marge: el del nom de Joan Vergès i Barris, poeta altíssim, esperit tot refinament i civilització, l'home que més ha sapigut ésser ciutadà d'Europa en mig el nostre viure rural. Ja que som posats a fer canvis, no hi hauria un carrer per a portar el nom de l'iniciador inoblidable de la inoblidable Festa de la Bellesa, amb Maragall President i Alomar, poeta premiat?

Tenim la seguretat que la nostra iniciativa serà recollerta, no pas per a canviar un nom més sinó perquè posats a fer-ho, el recordar el nom de Joan Vergès i Barris ens sembla un tribut de justícia.

A partir de l'any 1979, Josep Bañeras assessorà l'Ajuntament sobre la manera de com havien d'anar escrites les plaques dels carrers de Palafrugell, en qüestió de toponímia. I encara que no hi intervingués directament a triar el nom de les vies de nova creació, recordo que sempre insistia amb què, quan es pretén homenatjar amb un carrer o plaça un indret de la nostra geografia, cal situar-lo al paratge més proper d'on s'ubica realment. És a dir: és de sentit comú que el carrer de les Illes Formigues estigui a Calella; en canvi, sobta que els carrer dels Ullastres enlloc de ser a Llafranc s'hagi concedit a Tamarí; o que el carrer del Cau Toixó (que és la forma amb què els terrassans anomenaven la cala del Golfet) romanguí a la banda de Llafranc, en lloc de Calella.

Tot seguit, per aportar un xic d'història envers els carrers de Palafrugell, els mostrem anotacions que Bañeras presentà l'any 1994 a l'Ajuntament, en un moment de renovació i actualització de les plaques. Si voleu esdrinyar el nomenclàtor sencer només cal que entreu al web de l'Ajuntament i repasseu la guia de la ciutat. Allí hi podreu consultar les denominacions actuals i les que hi hagué antany. Aquest interessant treball d'investigació, coordinat des de l'Arxiu Municipal, el va portar a terme el professor Joan Vilardell Caixàs, autor també del llibre *Els carrers de Calella de Palafrugell*.

17. LA PLAÇA DE JOSEP BAÑERAS, ENTRE ELS CARRERS DE BEGUR I D'ESCLANVA. FOTO JOSEP CASTELLÓ.
18. NOTÍCIES COM AQUESTA, APAREGUDA AL SETMANARI BAIX EMPORDA EL 13 DE JUNY DE 1931, FONAMENTAVEN ELS RAONAMENTS D'EN JOSEP AMP

Carrers i places

C/ d'ANSELM CLAVÉ - He tingut una gran sorpresa en veure que ara a Palafrugell hem perdut el centenari carrer de CLAVÉ. (Adjunto aquí una llista de carrers de l'any 1914, en la qual ja hi figurava aquest nom.) Però, ara, amb les noves llistes, si una persona qualsevol vol buscar el carrer de CLAVÉ a la lletra C, no el trobarà pas. I segurament que dirà: "No hi és; el deuen haver suprimit." Però, allò més greu, és que, per ignorància, s'hagi escrit el nom d'en Clavé d'una manera incorrecta. Igual com han fet poblacions com Girona i Palamós. Per trobar-lo ben escrit cal consultar el llistat de Barcelona, en el qual s'hi llegeix: "Carrer de Josep Anselm Clavé".

No és correcte que, a una persona famosa que tingui el nom propi doble, se li suprimís el primer. En recordare alguns: "José Antonio Primo de Rivera, Camilo José Cela, Diego Armando Maradona, Juan Manuel Serrat i el rei, Juan Carlos I." (El qual celebra el seu sant el dia de Sant Joan).

El més sorprenent és que, d'entre tots els carrers batejats solament amb el cognom del personatge, (Balmes, Chopin, Darwin, Goya, Mozart, Murillo, Velázquez, etc), s'hagi escollit precisament el de Clavé, per posar-li el nom propi, i traslladar-lo a un altre lloc de la llista. Només faltaria ara, que aquest virus s'encomanés a altres carrers... Llavors si que feríem un pa com unes hosties!

Si és que cal posar el nom propi a tots els personatges, caldrà mirar diccionaris. Jo ja n'he apuntats alguns:

1

Diego Rodríguez de Libra y Velázquez,
Franz Schubert, Richard Wagner,
Francisco de Zurbarán, Niccolò Paganini,
Ludwig van Beethoven, Bartolomé Esteban Murillo,
Charles Robert Darwin, Miquel de Cervantes,
Fryderyk Franciszek Chopin, Francisco Goya.

(Són subratllats els noms que figuren al
llistat de carrers.)

C/ d'ANTONIO MACHADO - En un principi, la
Comissió per a la retolació de vies urbanes, hi
feu col·locar una placa amb el nom de "ca-
rrer de Dalos", però fou canviada perquè
el carrer de Dalos ja era a Lafranc. Al-
guns veïns no hi estigueren conformes.

CAMÍ FONDO - Aquest era el seu nom popular.
Però la placa deia: "Calle de Culella". També,
per evitar repetició, es va adoptar el nom po-
pular,

C/ de CAVALLEERS - (Plaça del Gra). S'anomenava
"plaça del Gra" al racó del carrer de Cavallers
que hi ha just al davant de la farmàcia d'en
Jaquim Guñer. Abans el mercat setmanal
se celebrava els dijous i tenia lloc al carrer
de Cavallers. La plaça del Gra era el lloc ocu-
pat pels venedors de cereals.

C/ del COLOMER - La gent del poble sempre n'ha
dit "carrer del Colomar". El FABRA diu:
"Colomar - Lloc destinat a la cria de coloms."
Són correctes les dues formes.

C/ del CONSELL - Aquest carrer, abans del 1980,
s'anomenava "Calle de José Maria Serra", en
homenatge a un indiano, que junt amb la se-
ua esposa Dorotea Chopitea, havien fet impor-
tants deixes a l'Hospital. La Comissió va

canviar el seu nom pel "del Consell", que és el que havia portat antigament; El sr. Serra ha perdut el seu carrer; però, en canvi, la seva muller conserva encara el seu a Callella de Palafrugell.
C/ de la CREU ROQUINYOLA - Abans havia dut el nom de "Calle Armada's". Per evitar repeticions es va canviar pel nom actual. Aquest sector, centrat avui per la plaça del Primer de Maig, era anomenat popularment: "La Creu Ratinyola". Nom inacceptable perquè "ratinyola" és una corrupció vulgar del mot roquinyola.

Plaça de l'ÈSGLÉSIA - Abans havia estat "de la Constitució". Ara, curiosament, hi ha tres rètols, amb tres grafies diferents: Plaça de l'Església, Plaça de l'Èsglésia i Èsglésia de Sant Martí (?)

Av. de GARCIA LORCA i Av. de POMPEU FABRA - Abans, les dues eren retolades amb el nom en comú de "Avenida de Circumvalación". Al 1980 foren batejades amb els noms actuals.

C/ del GENERAL CASTAÑOS - Abans del 1980 era simplement "Calle de Castaños". Aquí hi va intervenir la famosa lleï de Murphy, aquella que diu: "Si hi ha una manera de fer una cosa malament, aquella cosa surt malament". La cosa va anar així: un dia vaig veure en aquell carrer, una placa nova en la qual hi havia escrit: "Carrer de Castanys". Vaig fer una volta per la vila i en vaig trobar altres, també amb faltes d'ortografia: "Carrer de Mitgdiu", "Carrer de la Caronjeta", "Carrer del Bruch", "Carrer d'en Sant Joan", "Carrer de Sagunto". Vaig informar d'aquest disbarat a l'alcalde sr. Soanola i immediatament foren retirades. Fixeu-vos bé, algunes d'aquestes plaques porten una enganxina de paper que corregia la falta d'ortografia.

C/ de la INDEPENDÈNCIA - Popularment és conegut pel "carrer d'en Baixà". La Comissió havia decidit posar-li aquest nom popular; però a la fi es va rebutjar perquè "en Baixà" era el motiu o malnom d'en Francesc Estrabau, ex-alcalde i fundador dels famosos "Banyes d'en Baixà". La idea no va prosperar perquè el sr. Estrabau, ja tenia un carrer al poble Calella. Haurien estat dos carrers per a una mateixa persona.

Av. de JOSEP PLA - Aquest és el seu nom oficial. Però també és conegut per "Plaza de l'Ajuntament". Jaixí ho veiem escrit a molts escrits i avisos, proposant-lo així al nom del nostre escriptor. La veritat, aquest lloc, és més aviat una plaça que no pas unaavinguda. Abans era conegut per "Can Beck" i, anteriorment, per "l'Horta d'en Fonet".

C/ de la LLIBERTAT i C/ del PROGRÉS - Abans de la Primera república, el carrer del Progrés duia el nom de "Calle del Príncipe de Asturias", i el de la Llibertat, el de "Calle de la Princesa". En caure la república no hi va haver cap canvi de noms, i hem continuat fins ara.

C/ de las MACETAS - Aquest nom és un castellanisme. Fa alguns anys, davant de les cases, hi havia moltes macetas de flors. Com que estava habitat només per immigrants, i ells l'anomenaven així, es va respectar aquest nom.

"CALLE MERCADO" i "CALLE MARIANO RIERA"
Aquests dos carrers han desaparegut; però encara hi ha les dues plaques, en castellà. En el seu lloc s'hi ha fet una plaça - aparca-ment.

C/ de PAGÈS i MORATÓ - Aquest carrer és un atzucac o cul-de-sac (no té sortides) Per això es conegut popularment per "Carrer del Sac". Cal tenir en compte que al sector de la Punxa, hi ha un carrer que porta el nom de "Cul-de-Sac".

C/ de PALS - El començament d'aquest carrer era abans la "Placeta d'en Bou". Però, quan es va obrir la prolongació del carrer de Torres i Fonama, va variar el seu aspecte. Llavors fou suprimit el seu nom i se la va agregar al carrer de Pals.

PLAÇA del PARLAMENT - Era coneguda popularment amb el nom de "Plaça del Pedró".

RAVAL SUPERIOR i INFERIOR - Ens trobem davant d'un cas d'aquells anomenats "traducció d'amada i tornada". Durant l'època medieval aquests dos nuclis eren anomenats "Raval d'Amunt i Raval d'Avall". Quan vingué la castellanització, l'única fórmula possible de pasarlos al castellà fou l'adopció dels adjectius "superior" i "inferior". Ara, amb el retorn al català, s'han ignorat els seus noms antics, i ha perdurat la forma castellana. Aquest lapsus fou denunciat pel doctor palafregellenc Josep Alsina i Bofill, membre de l'Institut d'Estudis Catalans, en una carta al director del diari "Avui". A més, cal recordar que el portal de la muralla, del final del carrer de la Verge Maria, era el "Portal d'Amunt", i el del final del carrer Major, era el "Portal d'Avall".

RAVAL de SANT PONS - Era un barri conegut popularment per "Els Forns". (Hi havia hagut una rajoleria) Actualment hi han sorgit altres carrers: C/ de Picasso, C/ de les Escoles, C/ de l'Empordà, C/ dels Forns... Avui, el nom de Raval de Sant Pons es limita solament al carrer més oriental.

El seu nom prové del fet que aquest nucli era abans un agregat del veïnat de Sant Ponç de Vilarmar, conegut ara per Santa Margarida.

C/ de SANT ANTONI - Popularment és el "Carrer Estret". La Comissió havia pensat posar-li el nom popular; però fou rebutjat.

C/ de SANT SEBASTIÀ - Per suprimir repeticions - tenim ja un lloc anomenat Sant Sebastià - la Comissió va acordar de posar-li el seu nom popular: "Carrer del Clos", però el canvi no fou acceptat pels veïns del carrer.

C/ de TORRES i JONAMA - Abans era conegut per "Carrer del Sol". A la façana d'una casa hi ha encara una rajola amb aquesta inscripció. Una placeta que hi ha al carrer de les Cases Noves és coneguda per "Plaça d'en Torres". La fàbrica d'en Bertran havia estat, abans, la d'en Torres i Jonama.

C/ de VELÁZQUEZ - Abans del 1980 portava el nom de "Paseo del Norte". Va ser suprimit perquè al nord de la Vila hi teníem la "Calle del Norte".

P. S. - Al final del carrer de la Font s'hi ha fet, fa poc, una plaça nova que encara no ha estat batejada. Se'n podria dir una plaça "morta" perquè no hi cap casa que hi tingui la numeració. A la Vila tenim altres places mortes: la de la Bòbila, la del Tambor... En aquestes places no hi viu ningú.

Octubre 1994

08. CONTES, ARTICLES I MAPES

L'any 1962, amb una narració titulada *En Met Baladrer*, Josep Bañeras obtingué el 1er Premi del 1er Concurs de Contes en llengua catalana de Sant Sebastià de la Guarda. Llàstima que després d'aquell relat, definit com al retrat "d'un tipus d'home del país, caçador, pescador i garlaire, que l'època actual ha anat eliminant", no en vinguessin més al darrere, i més si tenim en compte que en aquesta família del Bruguerol ja existia una certa tradició d'escriure, doncs el seu germà Joan també havia publicat diversos articles a les revistes *El Campanar* i a *Proa* de Palamós, entre els quals recordem una entranyable història del popular ermità del Santuari de Sant Sebastià, Benvingut Roqué. Només durant la dècada dels 80, i segurament per la seva estreta relació familiar i sentimental amb Llofriu, acceptà de fer unes petites col·laboracions per al llibre que allí s'edita amb motiu de la Festa Major.

Des de llavors fins la seva mort, llevat d'algun escrit privat, no li sabem cap més publicació, i només la coordinadora del programa de ràdio *El Racó Poètic*, Carme Hostaled, ha manifestat la sospita que alguna de les poesies que ell recomanava per antena, en lloc de ser anònima com deia, podria ser de collita pròpia. Llàstima que no tinguem proves per presentar.

En la producció de mapes toponímics, en canvi, fou més prolífic. Començà l'any 1981 amb aquella exhaustiva classificació dels paratges de Palafrugell, en la qual invertí diversos anys de feina, que serviria de base per als mapes posteriors; aquest treball només es va publicar a *Proa*, a l'article ja citat d'Evarist Puig.

L'any 1982 l'editorial Serpa, per encàrrec del Patronat de Turisme, presentà tres mapes de Palafrugell on hi figura la col·laboració de Joan Bañeras; fetes les consultes pertinents a familiars i treballadors de l'Ajuntament, estem convençuts que es tracta d'un error en el

CONTES PUBLICATS

Met Baladrer

Revista de Palafrugell
(Abril de 1962)

Una història imprevista

Llibre de la Festa Major de Llofriu (1985)

Un bon esmorzar

Llibre de la Festa Major de Llofriu (1986)

L'Ós de Fitor

Llibre de la Festa Major de Llofriu (1987)

ARTICLES PUBLICATS

La parla de Llofriu

Llibre de la Festa Major de Llofriu (1983)

Irene Rocas

Llibre de la Festa Major de Llofriu (1996)

MAPES PUBLICATS

Mapa de Palafrugell
(1982)

Mapa de camins
(1992)

Mapa del camí dels
Ermitans (1993)

Mapa de les fonts
(1993)

Mapa de Palafrugell
(1996)

Mapa La costa de
l'Empordanet (Begur,
Palafrugell, Mont-ras
i Palamós) (1998)

Mapa de l'Empordanet
(2002)

Mapa de Fitor (2007)

nom i que no hi va contribuir el germà d'en Josep, que també tenia coneixements de toponímia local.

El següent projecte del Patronat de Turisme va ser l'edició, l'any 1992, del *Mapa de Camins* (amb les torres de guaita incloses), el qual fou realitzat pel dibuixant Jordi Plana, i comptà l'assessorament del mateix Bañeras i de Jordi Dalmases. El llavors regidor, Quim Turró, durant l'acte de presentació digué que es tractava d'un treball pensat amb l'ànim "de crear diverses rutes per fomentar el turisme actiu". L'any següent, quan el mateix Patronat edità el mapa del camí dels Ermitans, de nou es confià en la inestimable participació d'en Josep.

El 1993 va acabar en solitari el Mapa de les fonts, dins dels *Quaderns de Can Bech* i, tres anys més tard, en companyia de qui escriu, va tornar a intervenir en un altre de toponímia del terme municipal: *Palafrugell. Mapa del terme municipal i dels seus nuclis urbans*.

A proposta d'Edicions Baix Empordà, el 1998 apareixia al mercat *La Costa de l'Empordanet*. Estenent els dominis i ampliant coneixements, sobre aquella base que havia posat el mestre Joan Planas dècades abans, s'aconseguien més de 500 topònims entre els litorals de Begur, Palafrugell, Mont-ras i Palamós. Novament, Jordi Plana dibuixava el contorn del litoral, un servidor recopilava la informació entrevistant la gent de mar, i Bañeras donava el vistiplau definitiu al treball.

Els darrers mapes en què col·laborà com a assessor són *L'Empordanet* (2002) i *Fitor* (2007), ambdós d'Edicions Baix Empordà i dissenyats i coordinats pel mateix

25. PER AL MAPA
LA COSTA DE
L'EMPORDANET,
JOSEP BAÑERAS
(A L'ESQUERRA)
CONJUNTAMENT
AMB JORDI PLANA
I JOSEP CASTELLO
VAN SER NOMENATS
PALAFRUGELLENC
DE L'ANY (1998). ELS
ALTRES PREMIATS
VAN SER ALBERT
GERONES, FELIX
PEREZ (PEIX FREGIT),
PILAR HERANZ,
JOAN ALIÀ, MARTI
SABRIA I RAIMON
COSTA (ABSENT).
FOTO: PACO
DALMAU.

25

A darrera hora hem tingut coneixement de l'existència de dues veritables joies fins ara inèdites, dos originals referents a les rieres de Palafrugell, que s'han localitzat a l'àrea d'Urbanisme de l'Ajuntament i que degueren servir d'esborrany per a aquella edició de 1996. Qui sap si algun dia trobarem més tresors guardats per les persones que havien tractat en Josep!

palafrugell
calella
llafranc
amariu
llofri
ermèdàs
sta. margarida
st. sebastià
caproig
aigua xelida

EN MET BALADRER

1ER PREMI DEL CONCURS DE CONTES SANT SEBASTIÀ DE LA GUARDA, ANY 1962

Ales envistes de Tamariu i mig aire d'un vessant de muntanya, s'hi trobava una barraca de parets de fang i coberta amb llaunes de quitrà. Era la llar d'en Met Baladrer.

Estava situada al bell mig d'un rodal sense pins. Al capdamunt de la seva porta negra tenia un rètol en el que s'hi llegia: "Es Catau", que era el nom que en deia el seu propietari.

En Met anava embarcat en una xàvega, i un any en què la pesca va ésser moll abundosa, pogué substituir el miserable cobert de llaunes per un teulat de bona llei, dels anomenats de cel de garsa.

Aquella millora va ésser molt ben acollida per una parella de mussels, els quals ficant-se al dessota d'una teula mal clavada trobaren el lloc ideal per a bastir-hi el seu niu.

Des d'aquell dia en Met estigué més acompanyat. I cada tarda, a entrada de fosc, quan era l'hora d'anar a la xàvega, el despertaven amb els seus crits aguts i semi-humans.

En Met era un home alt, cepat, espatllut... Portava sempre una gorra que gairebé li tapava la vista, penetrant com la d'un esparver, i lluïa un nas aguileny, vermell, de color de vi... No era capaç de fer mal ni al pa que menjava. La seva persona respirava bonhomia pertot arreu. Era home de bons talls i poc suc; i poques remors.

Una vegada, passant per un carrer de darrera l'església, es topà amb dos homes que es barallaven. Va prometre, doncs, que mai

més no passaria per aquella via pública. I això que hi havia la tocineria on feien les botifarres més bones del poble i la gavella on tenien les arengades més llargues.

Lliure com un ocell de bosc, feia una vida senzilla, salvatge i primitiva. Durant l'any només coneixia dues temporades: l'estiu, en el que les pesqueres se succeïen l'una darrera l'altra, i llavors ell nedava en l'abundància; i el maleït hivern –que mai no vingui– en el que escassejaven els productes del mar i de la terra, temporada en la qual tenia sempre molta fam en viver.

Diuen que la gana desperta l'enginy, i és cert. Ell ha estat l'únic mortal que s'ha servit dels ormeigs de pesca per a la cacera terrestre. Assegurava que havia agafat conills amb una jambina a les penyes de Sant Sebastià, posant-hi per esquer una fulla de col o un parell de ravenisses.

Si s'esqueia el temps dels bolets també sortia a caçar-ne. Ell i en Bilorda, company inseparable, es menjaven qualsevol mena de bolets: cogomelles, mataparents, farineres... per dolents i verinosos que fossin. Després d'unes hores de maceració amb sal i vinagre, a fi de deslliurar-los de les substàncies tòxiques, els tiraven a la cassola i mai no els havien causat ni el més petit símptoma de mal de ventre.

En Met tenia també la seva barca, que segons males llengües s'havia construït ell mateix. Era un bot estrany, curt, boterut, que més aviat semblava el tinar d'un taper; atrotinat i ple de pegats, tot pintat de negre, i que per això havia batejat amb el suggestiu nom d'*Es Carboner*.

Amb aquella fràgil i ridícula embarcació, no s'hi aventurava tothom. Només en Bilorda tenia el coratge suficient per acompanyar-lo en les pesqueres llurs, i amb una temeritat gairebé suïcida varaven *Es Carboner* i a cops de rem se n'anaven fins a es Falcó o ses Negres a recollir musclos.

Posseïa també una escopeta d'un sol canó, llarga i rovellada, que havia tret de casa d'un drapaire. Amb aquesta arma, si no matava gaires conills, almenys els donava molts d'esglais.

Una matinada havia anat a l'aguait de les perdius. El lloc, escollit dies abans per a l'amagatall, era una olivereta que es trobava ran mateix d'una vinya del puig Rumí. A trenc d'alba se li presentà una

volada: una, dues, tres... quinze perdius pellucaven els raïms madurs!

S'engalta l'escopeta, apunta, apreta el gallet i... xec!, el pistó falla.

Esverat mira les perdius... Tot colls enlaire...!

Obra la capseta, procurant no fer gens de remor, treu un altre pistó, el posa a la xemeneia, apunta de nou i... xec!, nova fallida...!

Cop d'ull a les perdius... Tot colls enlaire!...

Agafa un tercer pistó, el col·loca, apunta i... Pam! Pam! Dues detonacions sortiren d'aquella arma de foc d'un sol canó, demostrant que estava mal carregada.

A la primera arrencà volada l'estol alat i, a la segona —que fou la del tret—, els perdigons rasclonaren el llaurat, on dècimes de segon abans hi havien estat les perdius.

I mentre esbargia el fum amb la mà, pogué veure encara com volaven adelerades, comal avall, cap al bosc veí.

Aleshores en Met entrà en un dels seus rampells clàssics de desesperació. Va rebotre l'escopeta per terra i llançant la gorra sobre unes gatoses li saltà de peus al damunt, fins que la tingué beu rebregada.

Seguidament se n'anà corriol avall, cap a la barraca, rondinant malhumorat, i aturant-se a cada pas a explicar la seva dissort a les argelagues de les vores o als pins carregats de pinyes.

Però aquell vespre ja havia passat la gropada. Llavors explicava el fet als amics de taverna, completament canviat, narrant una més de les seves extravagants i inversemblants històries:

“Avui —digué— he anat a l'aguait de les perdius i m'ha passat un cas que potser no el creureu. Feia prop d'una hora que em trobava a l'amagatall, i les perdius no venien... Cansat d'esperar, m'assec a un marge, i traient els estris del sarró, m'he posat a netejar l'escopeta.

Quan l'he tinguda ben agençada, la torno a carregar de nou i, en aquell moment: Brrr...!, passa rabent un vol de perdius! De pressa poso un pistó, els engego un tret... i la baqueta, que m'havia quedat descuidada dins del canó, surt disparada

i travessa, una darrera l'altra, vuit perdius que volaven ben arrengherades!"...

Una de les seves dèries més arrelades era la de pronosticar el temps, però les seves prediccions no eren per a tenir-hi fe; s'equivocava cada vegada un cop.

Si després d'observar bona estona el cel, us assenyalava els núvols i deia:

"Veus aquells ventres de conill que es veuen cap a tramuntana: això vol dir que a no trigar gaire la tindrem aquí"..." Ja podíeu assegurar que dintre un quart entraria el garbí humit i molest. Aquell maleït vent dels ganxons que no té redós enlloc i que el feia tremolar de fred com un gos petit.

I si els núvols eren del costat de mar, i ell afirmava:

"Avui el cel troballa molt de llevant. Entraran els provences i ja veuràs com tindrem vuit dies de temporal i pluges"..." L'endemà feia una tramuntana que s'endua les cues dels gossos. Aquestes errònies apreciacions del temps li havien costat moltes mullenes.

Un dia que estava molt núvol, però que feia ull pel costat de tramuntana, es va veure obligat d'anar a cercar llenya:

"No serà res, la tramuntana ho esbargirà tot –havia dit enarcant les celles i mirant fixament l'olla que tenia penjada dels clemàstecs, sota la qual hi bratlava un foc com un infern. Feia tres dies que feia foc a una olla de cigrons, i encara eren durs com el primer.

La seva provisió de llenya havia minvat considerablement.

Recordà que al bell mig del puig Gruí netejaven i esporgaven un bosc, i agafant una corda se n'anà a proveir-hi.

Com de costum els seus pronòstics fallaren. Dominà el xaloc, i al cap d'una hora ja plovia. Retornà a la barraca moll com un peix, amb molta d'aigua a l'esquena i un feix de llenya.

"No hi aniré mai més a cercar llenya! –bruelava després parlant amb el porró, el seu company fidel–. Tota la que he dut ja l'hauré de gastar per eixugar-me!"

Per més pega, els cigrons encara no se li havien cuit, i ell portava una gana que l'arborava.

“Quan no es couen al primer bull –baladrejà agafant l’olla i llançant-la al mig de la pineda– ja no es couen, encara que hi facis foc vuit dies seguits!”.

L’olla anà a caure ran de la soca d’un pi, on hi romangué una pila de dies, fins que les ferams de bosc s’hagueren acabat el seu contingut.

I esclafant una ceba d’un cop de puny va començar a menjar-se-la acompanyada d’un crostó de pa i una anxova. Fou el seu sopar d’aquell vespre.

“No en couré mai més de cigrons! –s’exclamava encara, dirigint-se a la cadira d’enfront–. D’ara endavant els compraré cuits! –afegia parlant amb el ventrut porró, ple de vi del mas Batllia–”.

I és que en Met posseïa una rara facultat: la d’enraonar amb les plantes i animals i, àdhuc, amb els objectes més inanimats. La gent deia que parlava sol, però s’equivocava. Jo crec que tenia una oïda tan excepcional que li permetia captar inclús els “ultra-sorolls”, sense l’ajuda de cap dels moderns aparells inventats a l’efecte. Ell, en aquells pretèrits temps ja devia haver sentit la “veu” dels peixos, qüestió que tant apassiona els aciençats d’ara.

Això em fa pensar que una de les seves “butllofes”, contada aquell vespre a la taverna d’en Vadó Xaret, podia molt ben ésser una veritat com un temple. Aquell jorn s’havia explicat així: “Avui m’estava pescant amb canya a sa Musclera Trencada i, sigui que portava son endarrerida, o sigui que el sol escalfava molt... el cas és que m’he quedat adormit com un liró... De cop sento que m’agafen una cama!... Obro els ulls i em veig un pop amb ulleres!, que m’estirava d’un peu... I molt educat, em diu:

- Mestre, faríeu el favor de dir-me quina hora és?

Em miro el rellotge i li contesto:

- Dos quarts de vuit.

- Gràcies, fa ell, i ha desaparegut darrera una roca en un girant d’ulls.

Devia anar a toc de corn aquell també!...

- I per què no li giraves la caputxa i el portaves cap a casa... –va exclamar en Bilorda–.

- Home, quan el vaig veure amb aquelles ulleres i tan educat, vaig pensar: no t’emboliquis, que aquest deu ésser de casa bona”...

És veritat que la majoria de les seves facècies eren mentides com una casa de pagès, i que ell sempre procurava posar-hi més pa que formatge i donar-vos garses per perdius; però, també, mai no s'havia pogut provar la inversemblança de les seves narracions.

Certa vegada contà també que en una sortida per mar amb *Es Carboner*, havia vist una corriolera de formigues que per sobre l'aigua anaven del cap de Begur a la punta d'es Mut. I afegí: "Es veu que canviaven de niu i passaven per mar per fer dreuera"...

I dies després, emulant un cop més el cèlebre baró Münchaussen, va explicar aquesta a la tertúlia vespral: "Avui —començà—, quan he sortit d'es Catau i he vist aquell mal cares del temps i la mar tan plena de blancalls, he agafat una coixinera i he anat a caçar cargols per sota les pedres de sa Barraca Espatlada. Quan he estat allà, giro una pedra... i n'hi trobo dos. En giro una altra... i n'hi trobo quatre. Giró la tercera... i n'hi trobo tres. La deixo anar i se m'arrenca a córrer. Era una llebra que tenia el seu jaç en aquell redós de paret, i amb tres cargols a sota d'ella, entremig del llistó!"...

Però la que va causar més sensació entre els parroquians de la taverna, admiradors de la seva carota, fou la que explicà l'endemà:

"Aquesta tarda —va dir— he anat a parar ballestes a un olivar que hi ha sobre la font de l'Orga. Estava ple d'ocells! I he parat amb olives, perquè es veia algun tord. M'ha passat un cas com un cabàs!... He agafat vint-i-nou tords... i, a l'última ballesta... hi havia un pop agafat per la caputxa!"

Seguidament, al sentir aquesta, en Bilorda i l'Avi Esclopeter cuitaren a girar-se la gorra al revés. Mentre que en Xico Xiulaire corria a obrir la finestra perquè sortís la "guatlla"...

Però aquella vegada en Met Baladrer no deia cap mentida. Un caminant que pujava de Tamariu havia vist els paranys parats i li havia robat un parell o tres de tords, deixant-li en canvi aquell pop agafat a una ballesta.

I és que quan un home ha adquirit la fama de mentider, ja pot cridar ous a vendre... Ningú no se'l creu.

JOSEP BANYERES

29. EN 'MET
BALADRE' SEGONS
JOSEP MARTINELL
A LA REVISTA DE
PALAFRUGELL

AGRAÏMENTS

M. CARME BANERAS
JORDI BOERA
PACO DALMAU
MARTÍ FIGUERAS
JAUME GUASCH
JORDI CURBET HEREU
CARME HOSTALED
JOSEP LOIS
LLUÍS MAIMÍ
JORDI PLANA
EVARIST PUIG
RAMON RODRÍGUEZ
NURI ROIG
M. CONCEPCIÓ SAURÍ

LA COSTA DE L'EMPORDANET

Sector central

Josep Bañeras Parramon (Palafrugell, 1924 - Palamós, 2010) ha estat reconegut com a gran expert en la toponímia local, dins els diferents àmbits (forns, paratges, camins, etc.).

Aquesta és una disciplina que combina l'exercici mental, a l'hora de consultar els possibles informadors o els documents guardats als arxius i biblioteques, amb l'obligat exercici físic de conèixer *in situ* cadascun dels relleus paisatgístics. I l'ànsia d'escrutar i descobrir l'univers dels topònims, un cop s'ha tastat ja no s'abandona mai més.

Josep Bañeras va col·laborar de manera continuada en l'assessorament d'iniciatives públiques i de particulars pel que fa a edicions i actuacions sobre el territori municipal.

Aquest volum és una mostra d'agraïment per tot el que va fer per al poble de Palafrugell.

Revista de
Palafrugell